

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science

Yıl: 6, Sayı: 33, Ocak 2019, s. 275-304

Dr. Türkân UYMAZ

Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk Din Müsîkîsi Anabilim Dalı
uymazturkan@yahoo.com

TÜRK MÛSİKÎSİ SAHASINDA ŞA'BÂNÎ MÛNTESİBİ VE ŞA'BÂNİLİK İLE BAĞI OLAN MÛSİKÎŞİNÂSLAR¹

Özet

Türk Müsîkîsi, Türkler'in İslâm'ı kabulünden sonra, İslâmiyet'den önceki inançlarına bağlı olarak icrâ ettikleri müziğin üzerine kurulmuş, özellikle tekkelerde yetişen san'atkârların elinde mânevîyatla yoğrulup, geniş kitleleri etkisi altına alan, özgün ve estetik bir müzik türü olarak, günümüze gelmiştir.

Tekkeler, rûhen kemâlâta gitmenin araçları olan, geleneksel sanatların öğretiminde en önde gelen kurumlardır. Diğer pek çok tarikat gibi Şâ'bânîlik de müsîkiye önem vermiş, dergahlarından, çok sayıda zâkirbaşı, durakhan, sâzende, hânende bestekar, hoca ve nazariyatçı yetişmiştir.

Bu çalışma, Halvetiliğin Şa'bânîyye kolundan yetişen ve bu yol ile bir şekilde bağı olan müsîkîşinâsların araştırılıp belirlenmesinden müteşekkildir. Bu münevver zâtlara birkaç örnek vermek gerekirse; büyük Lâle Devri saray bestekârı, tanbûrî, hânende Enfî Hasan Ağa, Zurnazen başı Enderûnî İbrahim Ağa, Hacı Nafiz Bey, Şa'bânî büyüklerinden Yâkup Han Kaşgârî'nin oğlu, Şa'bânî muhibbi Abdülkadir Töre, Üstad Alaaddin Yavaşca'yı yetiştiren, bestekar Zeki Arif Ataergin, Çanakkale Türküsü'nün kaynak kişisi İhsan Ozanoğlu ve daha pek çok önemli zevât, Şa'bânî yolundan feyz almış kâmil san'atkârlardandır.

Anahtar Kelimeler: Şa'bânîlik, Müsîkî, Enderûn, Şa'bân-ı Velfî, Şeyh Nasûhî, Mi'râciyye

¹ Bu makale yazarın tamamlanmış doktora tezinden üretilmiştir. Uymaz, T. 2017, Halvetiliğin Ş'abâniyye Kolu'nda Türk Müsîkîsi, (yayımlanmamış doktora tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

**TRADITIONAL MUSIC ARTISTS IN SHABANI ORDER AND
HAVING CONNECTION TO SHABANI ORDER IN THE FIELD OF
TRADITIONAL TURKISH MUSIC**

Abstract

Traditional Turkish Music was established over the music performed by the Turks after adoption of Islam but subject to their beliefs before Islam; and especially it was molded with spirituality in the hands of artists educated in lodges and it came to today as a unique and aesthetic music genre exercising influence over wide masses.

Dervish lodges are institutions that are tools for achieving spiritual perfections and that are leading in the teaching of traditional arts. Like many other religious orders, Shabani order also attached importance on music; and many dhikr leaders (zâkirbaşı), durakhan (person performing “Durak”, one of the Dervish music forms in Turkish religious music), saz players, songsters, composers, hodjas and theorists were raised in their convents.

This study consists of researching and determining the traditional music artists who were raised from Shabaniyye branch of Khalwati order and who, in a way, had connection with this path. Examples to those enlightened individuals include Enfi Hasan Ağa, the great palace composer, tanbur player and songster of the Ottoman Tulip Era; zurna players leader Enderûnî İbrahim Ağa; Hacı Nafiz Bey; Abdülkadir Töre, Shabani lover and son of Yakup Han Kaşgârî who is one of the masters of Shabani; composer Zeki Arif Ataergin, who trained Master Alaaddin Yavaşca; and İhsan Ozanoğlu, who is the resource person of Çanakkale Ballad; and many other very important individuals were among perfect artists that drew inspiration from the Shabani path.

Key Words: Shabani order, Traditional Music, Ottoman Palace School (Enderûn), Şa'bânî Veli, Şeyh Nasûhî, Mi'râciyye*

*This is the most artistic piece of our religious music composed by the ney player Nayi Osman Dede and it was performed in Miraj nights (annual celebration of the ascension of Prophet Mohammad into heaven). Mi'râciyye consists of six sections, each composed in different maqam and each part is named as “bahir”.

GİRİŞ

Hangi döneme ait olursa olsun Tasavvûfî Türk Mûsikîsi eserleri, taşıdıkları sade, samimi ve lirik yapılarıyla ve Türk Mûsikîsi'nin metafizik yönüyle sonsuzluğu kucaklayan ezgileridir. Sade ama etkili olmasının bir başka sebebi de; Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Velî, Nesîmî, Niyâzi Mısrî ve daha nice büyük mutasavvıfın şiirleriyle bestelenip, sehl-i müntenî melodilerle, dinleyicinin söze odaklanabilmesi ve böylece müziğin manevi eğitimin bir parçası haline gelmesindedir. Bektâşilik, Mevlevîlik, Kâdirîlik vb. diğer pek çok tasavvûfî yolda olduğu gibi Halvetîlik ve kollarına bağlı pek çok zât seyr-i sülûkunda, müziğin bu yönünden icrâcı veya dinleyici olarak istifâde etmiştir.

Halvetîliğin piri olarak kabul edilen Şeyh Ömer Halveti amcası olan ve silsilesi Sühreverdîliğe bağlanan Şeyh Ahî Muhammed Nur Halvetinin (ö. 1313) halifesidir. Halvetîlik,

yüzyıllar zarfında, birbirini izleyen içtihatlarla sürekli kendini yenileyebilmiş, bunun doğal sonucu olarak da bu tarikatın, sayısı 40'ı aşan kola ve sayısız şubeye ayrıldığına kaynaklarda yer verilmiş, bunlar arasında özellikle Sünbülîlik, Şabanîlik, Sinanîlik, Uşşakîlik ile Cerrahîlik uzun ömürlü ve nüfuzlu olabilmektedir. Halvetîliğin esaslarını tam olarak tespit eden ve tarikatı sistemleştiren kişi “pir-i sanî” olarak anılan Seyyid Yahyâ Şîrvânî'dir (ö.1457). Azerbaycan'ın Şîrvan bölgesinde Şemahî'de doğmuştur. Şîrvanşahlar'ın başkenti Bakü'de yaşayan Seyyid Yahya Şîrvanî, diğer eserlerinin yanı sıra, bütün Halvetiler'ce benimsenmiş olan Vird-i Settâr'ı tertip etmiş, binlerce kişi kendisine intisap etmiş, 1429 yılında Bakü'de vefat ederek, Şîrvanşahlar Sarayı'ndaki türbesine gömülmüştür (Şapolyo, 1964: 176).

Şa'bânîyye; Halvetîliğin ikinci pîri Seyyid Yahyâ Şîrvânî'nin Bakü'de kurduğu dergahta yetiştirip Anadolu'ya gönderdiği halifelerinden, Bahâeddin Erzincânî Hz.nin silsilesinden gelen, Mevlânâ, Hac-ı Bektâş-ı Velî ve Hacı Bayrâm-ı Velî ile birlikte Anadolu'nun dört büyük kutbundan biri kabul edilen, XVI. Yüzyıl velîlerinden Kastamonu'lu Pir Şa'bân-ı Velî'ye nisbet edilen koldur. Şa'bânîlik, Hz. Pîr'in çeşitli bölgelere gönderdiği halifeleri aracılığıyla Anadolu'nun her köşesine yayıldığı gibi, Balkanlar, Azerbeycan, Fas, Irak, Sûriye ve Hicaz'dan Hindistan ve Afrika'nın içlerine kadar, Pakistan'a, Suriye, Mısır, Trablusgarp, Tunus, Cezayir, Mekke-i mükerrreme Medine-i münevvere ve Yemen'e, hatta ve hatta Amerika kıtasındaki ülkelere kadar ulaşmış, (Abdulkadiroğlu, 1991: 23)Bekriyye'nin Semmânîyye şubesi vasıtasıyla Sudan ve Asya içlerine kadar yayılmıştır (Muslu, 2005: 86). Tekkelerin 1925 yılındaki kapatılışından önce, İstanbul'da otuz kadar Şa'bânî tekkesinin olduğu bilinmektedir.Şa'bânîyye; Bekriyye, Karabaşîyye, Nasûhîyye, Çerkeşîyye, Haliliyye ve Kuşadaviyye, kollarına ayrılmış ve günümüze kadar zat mürşidleriyle gelmiştir. (Aşkar, 2001: 53).

Hz. Pîr Şeyh Şaban-ı Velî 886/1481 yılı berat kandili gecesinde Kastamonu'da dünyaya gelmiştir (Demircioğlu, 1990: 24) (Fuâdî, 1998: 8). Taşköprü ve Kastamonu'da hâfızlığını ve medrese tahsilini tamamlamış, tefsir icazetini de alarak II. Bayezid döneminin (1481- 1512) sonlarına doğru İstanbul'a gitmiş, burada Fatih Sultan Mehmet Han medreselerinden Karadeniz Başkurşunlu Medresesi'nde eğitimine devam ederek, özellikle Kur'an-ı Kerim, tefsir ve hadis gibi dallarda ihtisas ve icâzet sahibi bir müderris ve ilim adamı olmuştur (Tatçı, 2012: 4-5) (Ozanoğlu, 1967: 56, 273).

Şaban-ı Velî Hz. bir taraftan Eyüb Camiinde kürsü şeyhliği (dersiâmlık) görevi ile birlikte, Fatih ve diğer camilerde düzenli olarak devam eden tefsir ve hadis mütâla'alarına katılmıştır. Düzce ve Bolu arasındaki Dütaş (Konropa) mevkiinde ikamet eden Hayreddin-i Tokadî Hz.(Öl.1533)'ne kapılanarak, dergahına derviş olur ve şeyhinden destur çıkana kadar bu dergaha derin bir bağlılıkla hizmet eder. 1531 yılında ise Kastamonu'ya hilafetle gönderilir. Ömerü'l-Fuadi'nin Menakıbnâme'deki anlatımına göre 18 Zilkade 976/4 Mayıs 1569 Çarşamba günü Hakka yürüyen (Tatçı, Hazret-i Pir Şeyh Şa'bân-ı Velî ve Şa'bânîyye, 2012: 15) Şeyh Şâbân-ı Velî'nin cenaze namazını, hep bir ağızdan ilahiler okuyan muhteşem bir kalabalıkla, halifelerinden Süleymaniye vâizi Kastamonu'lu şeyh Muharrem Efendi kıldırmıştır (Ozanoğlu, Türk Büyüklerinden Ünlü Bilgin ve Mutasavvıf Şaban-ı Velî, Hayatı, Eserleri ve Külliyesi, 1966: 9).

Şabânîyye, “*ulü'l-emre itaat eden, hükümeti “hikmetullah” bilen*” özellikleriyle, devlet erkânının her zaman takdir ettiği Türk Tasavvuf Tarihi'nde önemli bir yoldur. Bu erkân içinde yetişen zatlar yaşadıkları asrın en muhterem insanları olmuşlardır. Nitekim muhteşem padişah

Kanuni Sultan Süleyman, Muharrem Efendi vasıtasıyla Şaban Efendi'ye hürmet ve selam göndermiş, bizzat kendisini ziyaret arzusunda olduğunu belirtmiştir (Çiftçi, 2011: 55).

Halveti Şabâniyye yolundan yetişen çok değerli mûsikîşinasların birçoğunun aynı zamanda şair ve şeyh oldukları görülmektedir. Bu durum Maneviyat- edebiyat-dil-mûsikî-din-tabiat birlikteliğine ve Tevhid'e dair mânidar bir tutum olmalıdır.

“Mûsikîşinâsım diyen aslında sadece birkaç şarkı okumakla mûsikîşinâs olmaz. Mûsikîşinâs olmak için dinini iyi bileceksin. Kitabını okumayı bileceksin. Bütün mûsikî formlarını bileceksin. Edebiyat onun ayrılmaz bir parçası, onu öğreneceksin. Nefsini terbiye edeceksin. Tasavvufu yaşayacaksın. Hepsi bir araya gelecek, ondan sonra kâmil bir mûsikî ortaya çıkacak.” (Paçacı, vd.)

Şabâniyye'de önemli yere sahip olan mûsikîyi icra eden meşhur mutasavvıf mûsikîşinasların; şâir, zâkirbaşı, bestekâr, sâzende, hânende, durakhan, na'than olarak yetiştiği, hikmet ehli yüce şahsiyetler olduğu, aynı zamanda bir ya da birden çok farklı enstrüman çalabildikleri, imânî kâmil, itikâdî sağlam, ilmi engin ve irfânî yüksek olan şahıslar olduğu görülmektedir (Ergun, 1942: 122)

Şa'bânîliğin Kolları Şa'bân-ı Veli'den Sonra gelen Pirleri ve Mûsikî Çevreleri

“1670 yılında Üsküdar'daki Atik Vâlîde Sultan Dergâhı'nda irşad faaliyetinde bulunan Karabaş Velî, Şâbâniyye'nin ikinci pîri sayılır ve kendisine tarikatın Karabaşıyye kolu nisbet edilir. Karabaş Velî'nin İstanbul'a gelip tarikatı yayması ve pîr kabul edilmesinin ardından tarikatın merkezi ve “zat postu” Kastamonu'dan İstanbul'a intikal etmiştir. 1688 yılında Üsküdar Doğancılar'da açtığı, kendi adıyla anılan tekkede irşad faaliyetine başlayan Mehmed Nasûhî Hz. ise, Şâbâniyye-Karabaşıyye'nin Nasûhiyye kolunun pîridir. Nasûhî Dergâhı, Şâbâniyye'nin İstanbul'daki âsitânesi olmuş ve önemli bir tasavvuf ve kültür merkezi özelliğini, tekkelerin kapatıldığı tarihe kadar sürdürmüştür” (Tatçı M. , Şa'bâniyye, 2010) (Kara, 2003: 78).

Şa'bânîliğin Karabaş-ı Veli Hz. ile başlayan İstanbul yolculuğu, bu yoldan, 1774 de doğan, Kuşadalı İbrahim Efendiye ulaşır, Bosna'lı Tefvik Efendiyle devam eder, XIX. yüzyılda gelen Kaşgarlı Yâkup Han ile bu irfan mektebi, Bosna'dan, Kaşgar, Güney Asya, Hindistan ve Pakistan'a uzanır. (Kara, 2009: 9-24).

Seyyid Muhammed Nasûhî Hz. Şa'bânîyye'nin Nasûhiyye şubesinin müessissidir. Müşşidinin vefatından sonra bir taraftan genişleyen sohbet halkasındaki insanlara faydalı olmaya çalışırken diğer taraftan kaleme aldığı eserlerle tasavvuf kültürünün yaygınlaşmasına hizmet etmiştir. Bu eserleri arasında şiirlerini ihtiva eden Divançe'si olduğu gibi dost ve müridlerine yazdığı Risale ve Mektuplar da vardır. Bazı surelerin tefsirini yaptığı gibi Niyazî-i Mısri'nin bir gazelini Arapça şerh eden bir çalışması da bulunmaktadır. (Kara,2012,s.393)

Seyyid Nasûhî Hazretleri, Karabaş-ı Veli'nin tavsiyesiyle halen ismine izafe olunan Nasûhi Cami'nin arsasını alarak burada dergah inşa ettirmiş, bu külliyyede yaşayarak, vefatlarına kadar burada irşad faaliyetine devam etmiştir. Seyyid Muhammed Nasûhî Hazretleri h. 1130 senesi Ramazan'ın on yedinci (15.8.1718) pazartesi gecesi Alem-i Beka'ya göçmüştür. Üsküdar'da Doğancılar'da, mübarek isimleriyle anılan, önceleri dergah da denilen Cami'-i Şerif yanındaki türbesinde medfundur (Kerâmeddin Ef., 1996: 9).

Dinî mûsikimizin önemli eserlerinden, bestesi Galata Mevlevîhânesi şeyhi Kutbünnâyî Osman Dede Efendi'ye ait "Mi'râciyye" Nasûhî Efendi'nin temenni ve tavsiyeleriyle ortaya çıkmıştır. Şöyle ki; Osman Dede Efendi ile Nasûhî Hazretleri bir Cuma günü ayinden sonra, Süleyman Çelebi'nin Vesiletü'n Necat dediği "Mevlid" eserine bir ilave olarak bir de Hz.Peygamber'in Mi'rac vakiasına dair bir eser yazılıp bestelenmesi görüşülmüş, Nasûhî Hazretleri, Osman Dede'ye tavsiye ve telkinde bulunmuştur. Osman Dede kısa zamanda sözleri de kendisine ilham edilen Miraciyye'yi bestelemiştir. Eserin bahirlerinin başında okunan, tevşihlerden bazılarının güftesi Nasûhî Efendi'ye aittir. Mi'râciyye ilk olarak Nasûhî Dergâhı'nda okunmuştur. Mi'rac kandilini takip eden ilk pazar günü dergâhta mi'râciyye okunması ve bu sırada dinleyenlere soğuk süt, şerbet ve küçük bir tabak içinde şeker dağıtılması bu tekkeye ait bir gelenektir (Kara, 2003: 501) (Bostancıoğlu, 2003: 48).

Enderunlu Şeyh bestekar Enfi (Burnaz) Hasan Ağa, Şeyh Zâkir İbrahim Efendi (Öl.1179), Zâkirbaşı Ali Çelebi (Öl. 1127). Enderunlu Şeyh bestekar İbrahim Ağa Nasûhî Hz.'nin dergâhında yetişen değerli mûsikîşinâslardan bazılarıdır. Nasûhî şeyhlerinden Kerameddin Efendi tarafından her sene okunmak üzere bir Mi'raciyye vakfı da yapılmıştır. Bu vakıf, şimdi her sene Mi'rac kandilini takip eden ilk Pazar günü Mi'raciyye okutmaktadır (Kerâmeddin Ef., 1996: 43-44).

Şa'bâniyye'yi XVIII. yüzyılda İstanbul, Anadolu ve Balkanlarda temsil eden Nasûhiyye kolundan zuhur eden Çerkeşî Mustafa Efendi, on üç halife yetiştirmiştir. Çerkeşî'nin meşhur olmasının en önemli sebeplerinden biri "Risale fi Tahkiki't-Tasavvuf" isimli küçük eseridir. Çerkeşî Mustafa, Şa'bâniyye mensuplarınca pîr-i sâni kabul edilmiştir (Serin, 1984: 143) (Tatçı, 2010: 212). II. Mahmud ve pek çok devlet ricalinin görüşlerine müracat ettiği, hemen her tarikat ehlinin irfânından istifâde ettiği bir velîdir. Pek çok halife yetiştirmiştir. Bunlardan bilhassa Geredeli Aziz Halil Efendi'nin silsilesi, günümüze kadar Hazret-i Pîr'in erkânını yaşatarak gelmiştir. Beypazarlı Ali Efendi ve onun halifelerinden Kuşadalı İbrahim Efendi de Çerkeşî Hz.den gelen silsileye mensuptur (Azamat, 1993: 272).

Şa'bânîliğin Kuşadaviyye kolu, Kuşadalı İbrahim Efendi'nin (ö. 1846) düşünceleri ve tarikat prensipleriyle politika, askerlik, düşünce ve sanat dünyasının meşhurlarından pek çok zâtnın da etkilenip feyz aldığı bir yoldur (Kara, 2012: 395). Kastamonu'nun yetiştirdiği meşhur şairlerden Baharzâde Hafza Feride Hanım da bir Şa'bânîyye müntesibidir (İnal, Son Hattatlar, 1955).

Kuşadalı İbrahim Efendi'nin gerek durak, gerek cumhur ilahi sûretinde pek çok kişi tarafından farklı makamlarda bestelenmiş nutk-ı şerifinin ilk ve son beyiti şöyledir;

"Vech-i yâre dūş olan âlemde seyrân istemez

Cânını cânâna teslim eyleyen cân istemez

Ma-sivâ'llahdan mücerred oldu İbrâhim bu gün

Vârını dil-dâra viridi vasl-u hicrân istemez"

Kuşadalı İbrahim Efendi'den sonra silsile; Mehmed Tevfik Bosnevî (ö. 1866), Niğdeli Bekir Efendi (ö. 1878) Fâtih türbedarı Ahmed Âmiş Efendi(ö. 1920), Kayserili Mehmed Tevfik Bosnevî (ö. 1927), Maraşlı Ahmed Tâhir Efendi (ö. 1954) ve Mucurlu Mustafa Özeren (ö.

1982) ile günümüze ulaşmıştır. Yakın dönemde yaşayan Babanzâde Ahmed Naîm, Abdülaziz Mecdi Tolun, Mehmed Ali Yitik, Osman Nuri Ergin, Ahmed Avni Konuk, İsmail Fennî Ertuğrul, Süheyl Ünver, Fethi Gemuhluoğlu, Abdullah Kucur gibi kültür adamları bu silsileden feyz almış önemli şahsiyetlerdir (Kara, 2012: 399).

Kuşadalı hazretlerinin bilinen halifelerinden, Bosnalı Hammâmî Tevfik Efendi ve Yakub Han Kaşgârî, müzisyen dervişlerin Şa'bânî olduğunu belirtebilmek adına çalışmamızın konusuyla ilişkilidir. Tevfik Efendi, milâdî 1785 yılında Bosna'da doğmuş ve 1866 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. Şa'bânîyye'nin Kuşadaviye kolunun ikinci piri kabul edilir (Öztürk, 1981: 65). Kendisinden sonra Mustafa Enverî Efendi görevi üstlenmiş, ondan sonra Kaşgarlı Yâkup Han hizmete devam ederek, Şa'bânîyye'yi Güney Asya, Hindistan, Pakistan topraklarına taşımış ve 1899'da Delhi'de vefat etmiştir (Kara,2012: 396). Bosnalı Mehmed Tevfik Efendi, üç zâta hilâfet vermiştir. Bunların ilki Şeyh Mustafa Enverî Efendi (ö. 1289/1872), ikincisi Kaşgarlı Yâkup Han (ö. 1325/1907), üçüncüsü Fâtih türbedârı Ahmed Âmiş Efendi (ö.1339/1920)'dir. Nalçacı Dergahı Şeyhi Mustafa Enverî'nin vefatıyla İstanbul'a gelen Yâkup Han, bu tekkede ihvanın tesellisiyle meşgul olmuş, Mustafa Enverî'den sonra, oğlu Tayyar Efendi (ö.1328/1910) Yâkup Han'ın müsaadeleriyle Muhyiddin Efendiden Hilafetnâme alarak postnişin olmuştur (Azamat, 1984: 80) (Yorgancıoğlu, 2004: 99). Nalçacı dergâhının son şeyhi olan bestekâr İhsan Efendi de Mustafa Enverî'nin oğlu, Tayyar Efendi'nin kardeşi ve Yakub Han Kaşgârî'nin damadıdır. Abdülkadir Töre Koleksiyonu'nda yer alan bazı bestelerinin ilk mısraları şöyledir (Kara, 2009: 9-24):

“Dervişlik baştadır tacda değildir”(Segâh)

“El-meded pirim efendim el-meded”(Uşşâk)

“Cem olmuş dervişleri Sultan Abdülkadir“in”(Acemaşiran) (Öncel, 2012: 1-5)

1818? Taşkent doğumlu, Füsûsu'l-Hikem şerhi de bulunan Seyyid Yâkup Kaşgârî'nin 1873'de dünyaya gelen oğlu Abdülkadir Töre, Türk mûsikisinin önemli bir bestekâr ve üstadlarındandır. Başta Şa'bânî dergâhları olmak üzere tasavvûfî bir ortamda yetişmiştir. Kendisini yakından tanıyan Hoş Sadâ'nın yazarı, Töre'nin halini ve mürşidini iki cümle ile bize aktarıyor: “*Mütedeyyin zat idi. Tarikat-ı Hâlidîye ricâlinden Seyyid Küçük Hüseyin Efendi merhuma müntesib ve pek ziyade muhib idi.* (İnal,1958: 28)” (Öztürk, 1981: 28). Küçük Hüseyin Efendi (Öl.1930) ise Seyyid Yâkup Kaşgârî'nin görüşüp feyz aldığı Feyzullah Efendinin halifesidir. Aynı zamanda babasından dolayı Şa'bânî muhibbi olan, bazı bestelerine Seyyid Yâkupananzâde şeklinde imza atan Abdülkadir Töre'nin bir bestesinin konusu Şeyh Şaban-ı Velî'dir (Öztuna, 2006: 401);

Evliyânın serbülendi asfiyânın ekmeli

Cephey-i pâkinde envâr-ı kerâmet münceci

Nisbet-i pâk-i müselsel Haydar-ı kerrar-ı Ali

Pirimizdir kutb-ı âlem Şeyh-i Şa'bân-ı Velî

Hizb-i zikr-i Hak ile bî-sum'a devrân eyleriz

Sırr-ı aşkı âlem-i halvette seyrân eyleriz

Zâkiriz kuşlar gibi her demde cevlân eyleriz

Pirimizdir kutb-ı âlem Şeyh-i Şa'bân-ı Veli

Töre, Şa'bânîyye'den Meşhur Durakçı Hacı Nâfiz Bey'den pek çok durak ve ilâhi, Seyyid Nizam dergâhı zâkirbaşısı Hoca Fehmi Efendi'den makam ve usûl, Şeyh Hacı Kirâmî Efendi'den de birkaç fasıl meşk etmiştir. 1899 yılında Kemânî Tatyos Efendi'den keman meşkinde başlâmış daha sonra da 1908'e kadar Kemanî Kirkor Efendi'den de ders almış ve bu arada Albert Braun'dan da kemanda Batı tekniğini öğrenmiştir. Abdülkadir Bey 1913 yılında te'lif ettiği keman metodu olan "Usûl-ü Tâlîm-i Keman" ile büyük bir boşluğu doldurmuş; Türk Mûsikîsi eserlerinden müteşekkil notalarla oluşturduğu koleksiyon ile çeşitli formlarda yüzlerce eseri tespit ve tâyine hizmet etmiştir. Özellikle unutulmaya başlanan dinî mûsikî formlarından ilâhîler ve duraklar bu koleksiyonda bulunmaktadır. Ayrıca Mirâciye'nin en sağlam notası da buna dâhildir. Vefat etmesi sebebiyle neşrini göremediği eseri Türk Mûsikîsi'nde Terakkî ve Tekâmül' de mûsikîmizin o zamana kadar yazılmış en kapsamlı nazarî eseridir. Durak, ilâhi, peşrev, semâî, beste, nakış ve şarkı gibi formlarda iki yüzden fazla eseri bulunması Abdülkadir Bey'in aynı zamanda bestekârlık yönünü göstermektedir. Abdülkadir Bey'in 1925 yılında Cerrahpaşa semtindeki evinde açtığı Gülşen-i Mûsikî Mektebi, Maarif Vekâleti'nin (Millî Eğitim Bakanlığı) denetiminde eğitim ve konserler vermiştir. Union Française'de her on beş günde bir vermiş olduğu konserlerle zamanında takdir toplamıştır. Yüzlerce öğrenci yetiştiren mektebin, en önemli öğrencilerden biri olan Ekrem Karadeniz burada yetişmiştir (Karadeniz, 1982: XIV).

Fehmi Efendi (Cerrah), Şa'bânîyye'den Nasuhîzade Şeyh Muhyiddin Efendi'nin halifelerindendir. İslimye'de doğmuş. 1876 da İstanbul'a gelmiştir. İlk zamanlarında ziraat ile meşgul olduktan sonra Dahiliye Nezareti Muhasebe kalemi mümeyyizlerinden Nâfiz Beyden beş yüz kadar ilâhi ve otuz beş kadar durak ve Nâyî Osman Dede'nin mi'râciyesini meşk etmiştir. Abdülkadir Töre'den de bir hayli faydalanmıştır (Ergun, 1942: 661-662). Tekkelerde zâkirlik eden Fehmi Efendi sonraları Seyyid Nizam dergâhına zâkirbaşısı olmuştur. İstanbul'a gelişinden bir müddet sonra Çarşıkapısı'nda bir Rum terziden cerrahlık ve bazı ilâçların uygulanışını öğrenmiştir. Hastalarına parasız bakıp, parasız ilâç veren Fehmi Efendi'ye bu işi öğreten Rum terzi, Abdülkadir Töre'nin ifadesine göre; Doktor Aristidi Paşa'nın babası olduğundan Cerrah dendiği söylenir. Neveser makamında iki beste ve bir ağır semai ile bir Nakış, yürük semai ve muhtelif usullerde şarkılar bestelemiştir. Eserlerini Abdülkadir Töre notaya almıştır. 1935 senesinde kalp hastalığından vefat etmiş, Seyyid Nizam Dergâhı karşısında Hacı Nafiz Bey'in kabri yanına defn edilmiştir (İnal, 1958: 181). Dinî mûsikide birçok eseri son bilen kimseydi. Dr. Subhî Ezgi, Durak'ların çoğunu ondan notaya almıştır. On ilâhi, durak, dört beste, bir aksak semai, iki yürük semai ile bir kaç şarkısı bilinmektedir (Ezgi, 1945: 40) (Ergun, 1942: 661,754,760) (Şengel, 1979: 48).

Balkanlarda yetişen gönül adamlarından Fatih Türbedarı adıyla tanınan Ahmed Âmiş Efendi, Tuna vilayetine bağlı Tırnova'da doğmuş, aynı yerde sıbyan mektebi muallimliği yapmıştır. Kuşadalı İbrahim Efendi'nin yanında yetişen Ömer Halveti ile Tırnova'da karşılaşan Ahmed Âmiş Efendi ona intisap etmiş ve 1846 yılında icazetnamesini almıştır. Daha sonraki yıllarda İstanbul'a giderek, Kuşadalı 'nın halifesi Tevfik Bosnevi ile de görüşmüştür. Tevfik Efendi'nin 1866 yılında vefatı üzerine tekrar İstanbul'a gelen Ahmed Âmiş Efendi, üçüncü defa İstanbul'a geldiğinde Niğdeli Bekir Efendi, Fatih Sultan Mehmet'in türbedarlık görevini

kendisine devretmiştir. Ahmed Âmiş Efendi 1920 yılında vefat ederek Fatih Camii haziresine defnedilmiştir (Kara, 2012: 397).

Ahmed Âmiş Efendinin halife olarak bıraktığı talebeleri şunlardır:

1. Kayserili Mehmed Tevfik Efendi. Bu zât Âmiş Efendiden sonra Şa'bâniyye tarikatının Kuşadaviyye (İbrâhimiyye) kolunun şeyhliğini yürütmüş, emâneti Maraşlı Ahmed Tâhir Efendiye bırakarak vefât etmiştir.

2. Abdülazîz Mecdî (Tolun) Efendi.

3. Evranoszâde Süleymân Sâmi Bey.

4. Trablus Nâib-i Sultani Şemseddîn Paşa (Altuntaş, 2013:81).

Ahmed Âmiş Efendi'nin dervişan ve muhibbanı arasından, Ahmed Avni Konuk. İsmail Fenni Ertuğrul, Abdülaziz Mecdi Tolun en meşhurlarıdır.

Besteci İsmail Fenni Ertuğrul konumuz açısından dikkate değerdir. 1927'de Lügatçe-i Felsefeyi, 1928'de Maddiyyun Mezhebinin İzmihlalini neşreden Ertuğrul, aynı yıl Vahdet-i Vücut ve Muhyiddin-i Arabi (Nşr. M. Kara, İstanbul, 1991) isimli, tasavvuf tarihinin en tartışmalı konu ve şahsını ele alan eserini neşretmiştir. Ahmed Âmiş Efendi'nin Tırnova'daki sıbyan mektebinde yetişip, kendisinden feyz alan, felsefî ve dinî bir çok eserin yazarı olan, Âmiş Efendi'nin dervişlerinden, İsmail Fennî Ertuğrul Tırnova'da keman ve kanun dersleri almış, şarkı meşketmiş, İstanbul'a göç ettikten sonra da Tanburi Ali Efendi ile bestekar Şevki bey'den Mûsikî dersleri almıştır. Vefatına kadar sürdürdüğü ve güftesini de kendisinin yazdığı beste çalışmaları 200 civarındadır. 1924 de bestelediği bazı askeri marşlar Cumhurbaşkanlığı tarafından mükafata layık görülmüştür (Kara, 2001: 1-26). Çok sayıda eseri Batı notasıyla yazmış ve bu notalar yayımlanmıştır. Türk ve Batı mûsikîsi, tekselelik-çokselelelik tartışmalarında önemli fikirleri kaleme almıştır. Fennî Bey, Batı mûsikîsi taraftarı olanların birçoğunun, gerçekten ne Batı mûsikîsini ne de Türk mûsikîsini bildiklerini belirtir ve buna örnekler verir. Batı mûsikîsinin üstün görülmesinin sebebini, müzikal zenginliğine değil, sunulduğu mekânların lüksüne ve sunanların kılık kıyafetlerindeki göz kamaştırıcılığa bağlar. Türk mûsikîsinin yabancıları nasıl etkilediğine örnekler verir ve kör taassupla Batı mûsikîsi taraftarlığı yapanlara bu mûsikînin neden tesir etmediğini “anlamadığını” ifade eder. Fenni Bey, Türk musikîsinin tekseleli (monoton) olduğu iddiasına karşı gelerek, mûsikîmizdeki makamların ve usûllerin çok ve çeşitli oluşunun büyük bir zenginlik olduğunu, Türk mûsikîsinin zengin nağmelerine alışmış kulaklara Avrupa mûsikîsinin birbirine muhalif ve aykırı birtakım seslerden müteşekkil armonisinin bir gürültü gibi geleceğini belirtir. Yine Fenni Bey, Türk mûsikîsinin nazik ve ince nağmeli şarkılarına karşı ekseriya titretilmiş, bununla beraber sakîl (ağır, kaba) seslerle okunmakta olan düz ve uzun nağmeli 'şanson'ların adeta birer işkenceden ibaret olduğunu vurgular (Kara, 2001: 1-26).

Ahmed Avni Konuk, hâfız, şâir, mutasavvıf, büyük bir mûsikîşinas ve münevver bir zattır. Tasavvuf kültürüne en büyük hizmeti; Füsusu'l-Hikem ve Mesnevi (Konuk, 2004) başta olmak üzere bazı klasikleri tercüme ve şerh etmesiyle birlikte, Âmiş Efendi'nin sohbetlerinin kayıtlarını bizzat tutmuş olmasıdır (Barkçin, 2009: 75). Ahmed Âmiş Efendi'nin sohbet halkasından çokça istifade eden ve O'nun sohbet notalarını tutarak, günümüze Âmiş Efendi ile ilgili kaynak kazandıran Konuk'un, pek çok eseri ve çalışmalarının dışında, 119 makamı ihtiva eden “Kâr-ı Nâtik” formundaki eseri, Türk Müziği makam, usul ve geçki eğitimi açısından çok

önemlidir. Darüşşafaka'da bila-bedel talebe yetiştirmiştir (Barkçin, 2009: 45). Ahmed Avni Bey Osmanlı mûsikî külliyyatındaki en büyük güfte mecmuasını daha 28 yaşında iken yazmıştır (Barkçin, 2009: 5-9). Talebelerinden Hacı Emin Dede; Halil Dikmen, Halil Can ve Ahmet Yâkupoğlu'nu yetiştirmiştir. Halil Dikmen, Niyazi Sayın'ı, Halil Can ise Ümit Gürelman, Memduh Cumhur gibi kıymetli hanende, şair ve kültür adamlarını yetiştirmiştir (Barkçin, 2009:131).

Ahmed Avni Bey' in tasavvuf terbiyesinde mühim rol oynayan üç kişi vardır: Zekâi Dede Efendi, Mesnevîhan Selânikli Mehmed Esad Dede ve Ahmed Âmiş Efendi'dir (Barkçin, 2009: 199). Kendi bestelediği ayin-i şerifler mevlevihanelerde okunmuştur. Dilkeşide ve Bend-i hisar Ahmed Avni'nin terkihi ettiği makamlardır. Kırk adet bestesi olan Ahmed Avni'nin bir güfte mecmuası olması yanında, mûsikî nazariyatı ile de ilgili geniş bilgiler veren Hanende, Müntehab ve Mükemmel Şarkı Mecmuaları mûsikî tarihi açısından önemlidir (İhsanoğlu, 2003: 233).

Abdülaziz Mecdi Tolun ise münevver insan Ord. Prof. Süheyl Ünver ve neyzen, rebabzen, tezhib üstadı, hoca, ressam Ahmed Yakuboğlu'nun yetişmesine vesile olan zattır. Ahmet Yâkupoğlu, 1920 yılında Kütahya'da doğmuştur. Türk mûsikîsine katkılarının yanı sıra tablolarıyla yüzyılımızın en mümtaz yağlı boya ressamı, yaşayan en büyük Türk minyatür ustası, ney ve rebab sazlarının usta icracısı, tezhibin üstadı ve Süheyl Ünver ekolünün önemli bir temsilcisidir. Kabiliyeti ve ortaya koyduğu eserleriyle kültür ve sanat hayatımızın vazgeçilmez köşe taşlarından. Yâkupoğlu'ndaki bu kabiliyeti yine Süheyl Bey keşfetmiştir. Yakuboğlu; Halil Dikmen ekolünün ve tekke tavrının yayılması, korunması yolunda yetiştirdiği öğrencileriyle Kütahya'ya "Neyzenler Beldesi" ünvanını kazandırır. Yakuboğlu'nun hocası olan, Büyük ressam Feyhaman Duran bir gün Ahmet Yakuboğlu'na hitaben, "Ahmed! Atatürk demiştir ki 'Efendiler, mebus olabilirsiniz, vekil hatta reisicumhur dahi olabilirsiniz. Fakat sanatkâr olamazsınız!' Ahmed! Sanatkâr da olabilirsiniz, fakat insan olmak çok zor. İşte ben Süheyl Bey'de her ikisini bir arada gördüm", demiştir (Sayar, 1995: 45-46). Türkçe, Arapça ve Farsça şiirleri olan Abdülaziz Mecdi Efendi'nin yetiştirdiği, 1898 de doğan, Ord. Prof. Dr. Ahmet Süheyl Ünver, geçmişten bugüne bir ilim, sanat ve kültür köprüsü olan Türk-İslam sanatının Osmanlı'dan Cumhuriyet'e aktarılmasına vesile olan bir şahsiyettir. Resim, ebru, tezhip, minyatür ve hat sanatıyla uğraşmıştır. Tıp mütehasıslığının yanısıra, Türk kültürünün ve sanatının hemen bütün yönleriyle ilgilendiğinden hezarfen olarak nitelendirilir, Mûsikî açısından bakıldığında, mûsikî ile ilgili yazılarının yanı sıra bir dönem ney üflemiştir. Süheyl hocaya göre "mûsikî, âşıkın aşkını, fâsıkın fışkını artırır". Süheyl Ünver, tıp öğrencilerinin yakalarını taktıkları yılanlı rozeti çizen zattır, bu rozeti hazırlarken ilhamını bir Selçuklu Darüşşifasına hâkkedilmiş yılanlı bir motiften almıştır. Bu şekilde Türk tarihindeki sürekliliğin devamını sağlamıştır. (Sayar, 1996: 13-14 / 84-85)

Âmiş Efendi silsilesini devam ettiren Ahmed Tahir Maraşî Efendi de, Tekkelerin kapalı olduğu yıllarda tasavvufi neşveyi herhangi bir gerilime sebep olmadan insanlara aktaran gönül adamlarından biri olmuş, Evrenoszâde Sami Bey, Mustafa Özeren, Muzaffer Özak, Fethi Gemuhluoğlu, Babanzade Ahmed Naim, Neyzen Tefvik, Abdülbaki Gölpınarlı, Necip Fazıl gibi zatlara manevi rehberlik etmiştir. Bazı mektup ve hikmetli cümleleri, dostlarından Ömer Lütfi Toygar tarafından bir araya getirilmiş ve Muhabbet Üzerine adıyla basılmıştır. Ahmed Tahir Maraşî Efendi'nin Neyzen Tefvik ile ilgili bir hatırasını Yargıtay Hâkimliğinden emekli Fazıl Uluocak Bey anlatıyor;

“Bizim Haydar Niyazi Bey -meşhur Kabataş'ın Riyaziye Hocası-, Süleymaniye Başhatibi Emin Bey Neyzen Tevfik'in velînimeti İsmail Cebbar ve daha başka zevat var. Hepsi de hatırı sayılır, itibarlı adamlar. Neyzen Tevfik de orada. Neyzen Tevfik'den hepsi ayrı ayrı rica ettiler: Bir ney çal da dinleyelim! dediler. Çalmam! dedi. Yahu, etme, gitme, şu güzel bayram günü şöyle bir mistik hava estirelim! dedilerse de: Çalmam! dedi. Derken, Sadrazam Said Paşa'nın bir akrabası vardı, İBNÜL EMİN MAHMUD KEMAL İNAL BEY bizim Hoca Efendi Hazretlerine (Ahmed Tahir Maraşî): Efendim, siz söyleyin! dedi. Hoca Efendi Hazretleri: Yahu, dedi, bu kadar arkadaşı kırdıktan sonra... Benim sözümle bu işi yapmaz. Benim de sözüm yerde kalır!. Yapmayın, etmeyin dedi, fakat biz asıldık: Sizi dinler dedik, ısrar ettik. Bunun üzerine, mecbur kaldı Hoca Efendi Hazretleri söylemeye. Bir punduna getirdi ve Neyzene: Efendi Hazretleri, biraz lütfetmez misiniz? Gözümüz gönlümüz açılrsa şöyle! dedi. Hoca Efendi Hazretleri böyle söyleyince, Neyzen Tevfik, âni bir sıçramayla: Emredersiniz efendim, emredersiniz!. Emredersiniz efendim, emredersiniz! diye yerinden fırlayarak, neyini çıkardı, gitti kapı eşiğine oturdu ve başladı üfleme! Ondan sonra, o olmaz, çalmam diyen adam, hiç kesintisiz birbuçuk saat ney çaldı. Eritti bizi bir buçuk saat. Sonra, ziyaret faslı bitti, çıktık. Haydar Niyâzi Bey'le iyi ahbabdı Neyzen. Çok samimi idiler. Haydar Niyazi Bey, Neyzene: Neyzen, dedi, ne tuhaf adamsın sen be yahu! Bu kadar adam rica ettiler, çalmadın, Hoca Efendinin bir sözüyle bir buçuk saat ney çaldın yahu! deyince, Neyzen: Siz de o mertebeye gelin de, size birbuçuk saat değil, bir buçuk gün çalayım! Onun huzurunda elime neyi veriyorlar, kim çalışıyor, ben mi üflüyorum, o mu bildiğim yok! Bilmiyorum! dedi.” (Özdamar, 1997: 45)

Muzaffer Özak, Âmiş Efendi silsilesinden gelen, Şa'bânî Şeyhi Ahmet Tahir Maraşî Hz.nin dervişlerinden olan bir diğer mûsikîşinas velî ve Halvetî Cerrâhî şeyhidir. Kökenleri Kayı Türkleri'ne dayanır, babası Plevne Medresesi'nde hoca iken 1878 Balkan bozgunu sonrası ailesiyle birlikte İstanbul'a göç edip, Muzaffer Özak küçük yaşta hakka yürümüştür. Muzaffer Özak, Beyazıt Camii'nde yaptığı müezzinliğin yanısıra Sahaflar Çarşısı'nda bir dükkân açıp sahaflıkla da meşgul olmuştur. Müezzinliği sırasında sesini ve okuyuş tarzını beğenen Zekâi Dede'nin oğlu Hâfız Ahmed Irsoy'un öğrencisi Hâfız İsmâil Hakkî'dan dinî mûsikî meşkederek, bu alanda icranın yanısıra besteler de yapmış, aynı zamanda Aşkî mahlasıyla şiirler yazmıştır. “İkinci mürşidim” dediği Halvetî-Şâbânî şeyhi Maraşlı Ahmed Tâhir Efendi'nin 1954 yılındaki vefatından sonra Halvetî-Cerrâhî şeyhi Fahreddin Efendi'ye intisap ederek, bu yoldan hilâfet almıştır (Topuzoğlu, 2007: 17).

“Ebrûzen ve mûsikîşinas Mustafa Düzgünman, büyük dayısı Necmeddin Okyay'ın vefatından itibaren, kendi vefatına kadar yalnız Türkiye'de değil, bütün dünyâda da ebrû sanatının tartışmasız, en önde gelen ustası olmuş ve bu konuda bütün dünyâ yayınlarına geçmiştir. Mustafa Düzgünman'ın sağlam, klâsik bir mûsikî ve makam bilgisi vardı. Nota bilmez, fakat besteleri düm-tek usulüyle mükemmelen icrâ ederdi. Tiz notalarda latif bir tenor sesine sahipti. Bir "İlâhî Heyeti kurmuştu. Hey'et üyelerine meşk ettiği ilâhîlerle Ramazan ayında teravîh namazlarında müezzinlik ederlerdi. Neyzen Niyazi Sayın bu grubun demirbaşlarından biriydi. Mustafa Düzgünman mûsikîyi Muzika-i Hümâyûn mensubu olduğu için "Mızıkalı" lâkâbıyla anılan hâfız Muhiddin Tanık'dan öğrenmiştir. Mustafa Düzgünman'ın bestelediği 19 ilâhî ile 1 şarkıyı bizzat notayla tesbit etmiş olan neyzen Niyazi Sayın'dır. Düzgünman, 1959 yılında bir müddet de Şa'bânî Nasûhî Dergâhı Mescidi'nde Cuma hutbesi okumuştur. Bu hutbeler, onun hitâbet kudretini gösteren birer belâgat şâheseriydi” (Özemre, 2002: 50).

“Eşref Ede Efendi, Mustafa Düzgünman’ın mânevi eğitimiyle yoğun olarak meşgul olmuştur, Eşref Efendi son derece sırlı, az konuşan, ama her beyânı inci gibi hikmet dolu olan bir zât idi. Eşref Efendi’nin gençliğinde pek çok insân-ı kâmil’den feyz almış olduğu, matematik ve ilm-i nücûm bilgisinin kuvvetli olduğu, hepsi de tasarruf sahibi olan: Fâtih Türbedan diye mâruf Ahmed Âmiş Efendi’nin, İstanbul’un kutb’u olarak tanınan Seyyid Abdülkadir Belhi’nin (1839-1923) ve Hüseyin Sabit Efendi’nin sohbet ve nazarlarına mazhar olduğu rivâyet edilir” (Özemre, 2002: 57). Eşref Efendi, hangi tarikata mensûb olduğu ve seyr-i sülûkunu kimin yanında tamamladığı bilinmeyen bir zâttır. Üsküdar Emetullâh Gülnûş Vâlide Sultan Camii (Yeni Cami) müezzini olan Eşref Efendi; önce gizlice Evliya türbesinin ve daha sonra, vefatına kadar, Azîz Mahmûd Hüdâyî (1541-1628) türbesinin türbedârı olarak da hizmet etmiştir. Eşref Efendi’nin ayrıca, Galata Mevlevîhânesi potnişini Ahmed Celâleddin (Baykara) Dede (1853-1946), Üsküdar Mevlevîhânesi potnişini Ahmed Remzi (Akyürek) Dede (1872-1944), türbedâr Ahmed Âmiş Efendi’nin ihvanından Abdülazîz Mecdi Tolun (1865-1941), hezârfen Necmeddin Okyay Hoca Efendi (1883-05.01.1976) ve özellikle de Üsküdar Mihrimâh Sultan Camii (İskele Camii) baş-imamı Şa’bânî Nafiz Uncu Hoca Efendi (1890-1958) ile de çok yakın dost olduğu bilinir (Özemre, 2002: 11-14) (Özemre, 2007: 57-58). Neyzen Niyazi Sayın, Eşref Efendi’nin kendisini bestekâr Zekai Dede’nin (1825-1897) talebesi Kadırgalı Üdî Hüseyin Fahri Efendiye bizzat götürüp teslim etmiş olduğunu ve bu zâttan mûsikî bakımından çok feyiz almış olduğunu minnetle anlatmaktadır (Özemre,2002: 34).

Hezârfen Mehmed Necmeddin Okyay ise, 28 Ocak 1883’te Üsküdar’da doğdu. Mahalle mektebinde başladığı eğitimini Ravza-i Terakkî Rüşdiye’sinde sürdürmüş, hıfzını tamamlayarak icazetini almıştır. Yazı hocası Hasan Talat Bey ondaki kabiliyeti keşfederek rik’a, divânî ve celi divânî meşk ettirerek icazet vermiştir. Necmeddin Efendi, sülûs ve nesihde üstad olan Filibe’li Bakkal Ârif Efendi’den (1836-1909) öğrenimini sürdürmüştür. Hüsn-i hat meşkedden Necmeddin Efendi bu sıralarda güzel sanatların kaybolmakta olan bir kolu olan ebrûya da heves etmiştir. Niyazi Sayın, Ali Alpaslan, M. Uğur Derman, oğlu Sâcid Okyay ve yeğeni Mustafa Düzgünman gibi seçkin sanatkârlar, onun rahle-i tedrisinden feyiz almışlardır. Mûsikî eğitimi almâmiş olmasına rağmen makâmlara vâkıf güzel sesli bir hâfızdı. Lâtif, pürüzsüz, ince ve edâlî sesi ile okuduğu “Üsküdar Ağzı Kur’an Tilâveti” dinleyenleri mest ederdi. Babasının vefatından sonra onun yerine Üsküdar Gülnûş Vâlide Sultan Camii’nin (Yeni Camii) baş imamı oldu (Bardakçı, 2007: 88- 99) (Özemre, 2002: 13-17). İleriki yıllarda gördüğü bir rüya üzerine Galata (Kulekapısı) Mevlevîhânesi şeyhi Ahmed Celâleddin Dede’ye (1853-1946) intisâb etmiştir. Eşref Ede Efendi, Ahmed Celâleddin Dede, Üsküdar Mevlevîhânesi potnişini Ahmed Remzi Dede (1872-1944), Türbedâr Ahmed Âmiş Efendi’nin ihvânından Abdülaziz Mecdi Tolun (1865-1941) ve Şa’bâniyye’den Üsküdar Mihrimah Sultan Camii (İskele Camii) başimamı Nâfiz Uncu (1890-1958) Necmeddin Hoca Efendi’nin de dostlarıydı. Necmeddin Hoca, ağabeyim dediği Eşref Ede Efendi’den sık sık kendisini Türbedâr Ahmed Âmiş Efendi’ye götürmesini isterdi. Bu arzusunu bir türlü gerçekleştiremezdi (Özemre, 2007: 44-52).

Şabâniyyenin ana silsilesi Geredeli Aziz lakabıyla tanınan Şeyh Halil Efendi’ye (ö. 1843) nisbet edilen Halîliyye ile yürümüş ve günümüze gelmiştir. Gençliğinde meşin işiyle uğraşan Geredeli Aziz, ümmî bir şeyhdir. II. Mahmûd tarafından İstanbul’a davet edilmiş, “amellerin niyetlere göre” olduğunu belirten hadîs-i şerife verdiği mânâlarla pâdişâh ve huzûrundakilerin hayranlığını kazanmıştır. Şeyh Halil Efendi’nin naaşı Gerede’de Aşağı Tekke Camii’nin bahçesindeki türbesinde bulunmaktadır (Tatçı, 1998: 1) (Azamat, 1993: 274).

Halîliyye kolu Orta ve Batı Anadolu'da, İstanbul'da ve Bulgaristan'da faaliyetlerini sürdürmüştür. Geredeli Hacı Halîl Efendi'nin silsilesine bakıldığında Kütahyalı Hacı Halîl Efendizâde Şeyh Salih (ö. 1878), Söğütlü Hacı Osman (?), Çaltılı İsmail Hakkı(?), Eskişehirli Mehmed Sâdık (ö. 1922), Uşaklı Yamalızâde Hacı Ali Rızâ (ö. 1939) ve Yâkup Baba lakaplı Uşaklı Mustafa Özyürek (ö. 1973) efendiler vasıtasıyla yürümüş ve günümüze intikâl etmiştir (Safranbolu'lu, 2012: Giriş) (Tatçı, 1998: Giriş).

Şa'bânî Mûsikîşinâslar

XVII. yüzyılın önde gelen bestekâr ve zâkirbaşısı Dervîş Ali Esved (ö. 1614), Hayreddin Efendi'ye müntesib olup, onun zamanında Ahmed Paşa Tekkesi'nin zâkirbaşılığında bulunmuştur. Bu vazifeyi sürdürmekte iken, genç yaşta vefât ederek Murâdiye'de Beşikçiler Kapısı civarındaki mezarlığa defnedilmiştir (Özcan, 2004: 192). Bursa'da Ahmed Paşa Mahallesi'nde Hayreddin Efendi (1608) tarafından kurulan Ahmed Paşa Tekkesi, kurucusunun adına izâfetle Hayreddin Efendi Tekkesi olarak da anılmaktadır. Hayreddin Efendi İlim tahsilini Edirne'de tamamladıktan sonra Bursa'ya gelerek Murâdiye Medresesi'ne muîd ve aynı zamanda Kastamonu'lu Şeyh Şa'bân-ı Velî Efendi'nin halifelerinden olan Şeyh Osman Efendi'ye intisâb ederek dervîş olmuştur. Ayrıca, Halvetiyye'nin Yiğitbâşi Kolu meşâyihından olan Muhiddin Karahisârî'ye de intisâbı vardır (Yılmaz, 2001: 276). Kebapçızade Bostan Efendi'nin oğlu olan Dervîş Ali, buğday tenli olması sebebiyle "*Esved*" lakabıyla şöhret bulmuştur. Hakkında fazla bilgi bulunmamasıyla beraber, Bursa'da doğup ilköğrenimini ve gençlik yıllarını burada geçirdiği anlaşılmaktadır. Dervîş Ali'nin kabri, Muradiye'de Beşikçiler kapısı yanındaki mezarlıktadır.

Küçük yaşlarda mûsiki kabiliyeti sezilen Dervîş Ali 'nin mûsikiye ilgisi de yine bu sıralarda başladı. Zira o, daha on yaşında iken makamları birbirinden ayırdedebilecek derecede mûsiki kültürü kazanmış ve istediği makamı İcra edebilecek bir seviyeye ulaşmıştı. Bestelediği "murabba" ve "savt" larla devrinin tanınmış bir bestekârı olmuş, zamanın mûsikîşinâsları arasında takdir görmüştür. Besteleri yanında zâkirbaşılığıyla da ünlü, iyi bir icrâcıdır (Benlioğlu, 2002: 280).

"Dervîş Ali'nin mûsikîdeki zekâ ve kâbiliyetine dâir bir rivâyet nakledilir: İstanbul'lu ünlü zâkirbaşılardan iki mûsikîşinas birkaç gün dinlenmek üzere Bursa'ya gelirler, Bursa' dabilinmeyen besteleri okumaları Dervîş Ali'nin dikkatini çeker, misafirler kendi aralarında meşk ederlerken Dervîş Ali bu eserleri dinlemek suretiyle öğrenmiştir. Ertesi gün zikir halkası kurulduğunda eserleri büyük bir ustalıkla okuyan Esved Ali, misafirleri ve izleyenleri kendisine hayran bırakır. Kaynaklarda, Dervîş Ali'nin kendisi gibi kudretli bestekâr bir kız kardeşi olduğu rivâyeti varsa da ne kendisine, ne de kardeşine ait zamanımıza intikâl eden bir esere rastlanmamıştır." (Benlioğlu, 2002: 280)

Şeyh Mehmed Efendi, Bursa'nın Karaağaç Mahallesi'ndeki Halvetî Tekkesi'nin şeyhi Yâkup Efendi'nin (ö. 1642) oğludur. Bursa'da doğmuştur. Babasından ders alarak öğrenimini tamamlamıştır. Hâfız ve mûsikîşinasdır. Babasının ölümü üzerine tekkeye şeyh olmuş aynı zamanda ilâhi bestekârıdır. Çok ilâhisinin sözleri ilâhi mecmualarında kayıtlı ise de eserleri günümüze gelememiştir. Şiir de yazan san'atkâr "Bîçâre" mahlasını kullanmıştır. 1666 yılında Bursa'da ölmüştür (Özalp, 2000: 372).

Hasan Efendî-zâde Âhî Efendi, 18.yy.ın hânende ve bestekârlarındandır. Kadıköy'de doğdu ve yaşadı. Fakat "Üsküdârî-Üsküdarlı" olarak meşhurdur. Babası Hasan Efendi, ilmiye sınıfından ve "molla" denen büyük kadılardandı. Serhânende Gevreköğlü Mustafa Ağa'dan

mûsikî öğrendi. Gevreköğlü, IV. Mehmet'in (1648-1687) başhânenesi olduğuna ve Hasan Efendi-zâde'ye ders verdiği sırada "sâbık" olduğuna göre bu dersler 1700 yılı civarında olmalıdır (Oransay, 1977: 154-155). Hasan Efendi-zâde Âhî, sesinin güzelliği ve besteleriyle dikkat çekti. Nasûhî Hz.nin nutk-ı şeriflerinden de besteler yaptı. Şeyh Nasûhî'nin "Eyleyen uşşâkı şeydâ dâima" diye başlayan nutkunu, Mahûr makâmında ve Durak formunda bestelemiştir (Öztuna, 2006: 338).

Enfî Hasan Hulûs Ağa, kaynaklarda Burnaz Hasan Çelebi olarak da geçer, XVII-XVIII. asırlarda İstanbul'da yaşayan mûsikîşinas, şâir ve tezkire yazarı mutasavvıflarımızdan birisidir. Aslen Moralı bir ailenin çocuğu olarak tahminen 1660 yılından sonraki bir tarihte İstanbul'da dünyaya gelmiş, yine İstanbul'da 1724 yılında vefat etmiştir. Üsküdarlı Nasûhî Efendi'nin öğrencilerinden olan bu zat, Türk Mûsikîsi Tarihi'nin ve Osmanlı-Türk Tarihi'nde Lâle Devri adıyla anılan III. Ahmed döneminin önemli bestekâr ve hânendelerindedir. Genç yaşında sarayın dikkatini çekerek, "Enderûn-ı Hümâyûn"a alınmıştır. 1704 senesinde Kilâr-ı Hassâ'da bulunduğu sırada mûkisî san'atının bütün inceliklerini öğrenmiş daha sonra aynı yerde hânendebaşı olarak çalışırken 1715 yılında görevinden ayrılmıştır. Bu sırada dönemin ünlü mutasavvıfı Üsküdarlı Nasûhî Efendi'ye intisap etmiştir. Yaşadığı dönemin meczup ve sûfileriyle ilgili uzun yıllar içinde derlediği bilgileri 1723 senesinde bir araya getirip "Tezkiretü'l-Müteahhirîn" adlı eserini yazmıştır (Tatçı, 2008).

"III. Ahmet sulh ve sükûna kavuşturduğu halka, uzun süren savaş yıllarının yorgunluk ve elemelerini unutturmak için şehzadelerini sünnet etmek vesilesiyle büyük bir meydan düğünü hazırlıklarına başlanmasını emretmiştir. 1132 (1720) senesinde Okmeydanı'nda yapılan bu düğünü: İki bin hindi, üçbin güvercin, sekiz bin tavuk, bin Ördeği pişirmek ve meşrubatı hazırlamak için kurulan mutfak çadırları, oyuncular, rakkaslar, canbazlar, hokkabazlar, zamanının en meşhur hanende ve sazandelerinden seçilmiş saz takımları bütün Okmeydanı'nı bir mahşer yerine döndürmüştür. III. Ahmed'in hususi saz takımı ön plânda gelmektedir. Burnaz Hasan Çelebi'nin idaresi altında seksen kişiden mürekkep büyük bir fasıl heyeti teşekkül ediyor, düğünde çalınacak saz eserleri, okunacak beste, semaî, şarkı ve köçekçeleri tertip ve meşketmek üzere. Yalı köşkünde, hasbahçede hazırlanan bir yerde her gün toplantılar yapıyordu. Bu düğün, mûsikî sahasında bir yenilik gösterilmesine vesile olması itibariyle dikkate değer bir mahiyettedir." (Akkoç, 1967: 9)

Hasan Ağa, Halvetî/Şabânî şeyhi Üsküdarlı Nasûhî Efendi'nin yetiştirdiği iki Enderunlu halifeden birisidir, diğeri Mürâselât/Mektûbât yazarı Bestekâr İbrahim Ağa'dır. (Tatçı, 2004: 110). Hasan Ağa'nın, Tezkiretü'l- Müteahhirîn'in "İznikli Eşrefzâde Seyyid Lütfullah Efendi" maddesinde Nasûhî Efendi ile ilgili verdiği bilgiler aynı zamanda Nasûhiyye/Şabâniyye erkânıyla ilgili yeni bilgiler vermesi açısından oldukça önemlidir. Lâle Devri'nin başarılı ve ünlü bir tanbûrisi ve hânenesi olan bu zat, kaynaklarda ortaya konan ortak kanaate göre pek çok eser bestelemiştir Ruşen Ferit Kam'ın da belirttiği üzere, Ağa'nın güfte mecmûalarındaki klâsik eserlerinin sayısı iki yüzden fazladır. Hasan Ağa'nın, özellikle şarkı şeklindeki eserlerinin güfte ve mûsikîsi halk zevkine daha yakındır (Özalp, 2000: 439).

Enfî Hasan Ağa'nın Çargâh makamındaki durak'ı en tanınmış eseridir. 300'den fazla Beste, Semaî, Şarkı, Durak ve İlâhî, yani dinî ve din dışı sözlü parça bestelemiş, zamanımıza, 1 Durak, 1 İlâhî, 11 Beste, 2 Ağır ve 3 Yürük Semaî olmak üzere 18 parçası kalmıştır (Erdemir, 1999: 106).

Bestekâr Enderûnî Şeyh İbrahim Ağa, 17. Yüzyıl sonları ile 1732 yılları arasında yaşamıştır. Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Kaynaklarda Zurnazen Başî İbrahim Ağa olarak da geçer. Genç yaşta meşhur mutasavvıf, Nasûhî Üsküdarlı'ya intisab etmiş, hayatını şeyhinin yanında geçirmiştir. “Hz. Pîr (Nasûhî)’in ziyâde mazhar-ı teveccühü olanlardandır. İlm-i musikîde behre-i kâmile olduğu okunan ilâhileriyle ma'lûmdur.” (Bostancıoğlu, 2003: 87) “Hz. Pîr’in türbesinin sokak tarafında pencere önünde def-i hâk-ı gufrândır. Hz. Pîr’in kendisine yazdığı mekâtîb, vatan-ı mertebeye âîd olmak üzere toplanarak Mürâselât namıyla kütüphane-i irfânî tezyîn eder” (Vassaâf, 2006: 71). Hz. Nasuhi, Enderûnî Şeyh İbrahim Ağa'ya yazmış olduğu mektuplarda "Atıfeli oğlum İbrahim ağa, benim rafetlü oğlum" diye sevgisini ifade etmiştir. Mûsikîde olduğu gibi tasavvûfî hayatında da kemâlât ehlidir. İstanbul'da ün kazanan ilk şâbanî mûsikînistir. "Göster cemâlin Şem'ini, yansın oda pervâneler" mısrayla başlayan uşşâk ilâhîsi bestekârlıktaki ustalığını gösterir. (Kürkçüoğlu, 1996: 27) Ömrünü dergâha hizmetle geçirmiştir. Dînî eserleri dışında Kantemiroğlu'nun antolojisinde İbrahim Ağa'nın ayrıca Beyati ve Hüseyini iki peşrevinin yer alması İbrahim Ağa'nın mûsikîde gösterdiği geniş performansa kanıttır. Müreselât'da Nasûhî Efendi'nin İbrahim Ağa'ya son derece iltifatlı ifadelerle hitap ettiği görülür. Kabri Nasûhî dergâhı haziresinde şeyhin ayak tarafındadır (Mermutlu, 2000: 287) (Ergun, 1942: 156). Kantemiroğlu'nun, edvarında onu, Zurnazen İbrahim, Zurnazen İbrahim Ağa, Zurnazen başî İbrahim Ağa olarak zikrederek hayatının muhtelif safhaları hakkında bilgi sahibi olması dikkat çeker. Aynı muhitte bulunmaktadırlar, muhtemelen eserlerinin notaları hayatında Kantemiroğlu tarafından yazılmıştır (Kantemiroğlu, 2001: 108, 191-195). İbrahim Ağa, şeyhinin arzusu ve Enderûnlu Şeyh Enfi Hasan Ağa'nın delaleti ile Enderun'un Seferli koğuşuna kabul edilmiş, enderûna alındıktan sonra, zurna çalmakta göstermiş olduğu başarı ve mûsikî kabiliyeti sebebiyle, Mehtaran-ı Tablû Alem-i Hassa takımına zurnazen olarak alınmıştır (Sanal, 1964: 155-156). Bir müddet sonra ağalığa, daha sonra da zurnazenbaşı ağalığına yükselmiştir. Pek çok bestesi arasında özellikle saz eserleri besteleriyle de haklı bir şöhrete ulaşmıştır. Enderûnî Şeyh İbrahim Efendi 1732 yılında genç yaşta vefat etmiştir (Kürkçüoğlu, 1996: 26).

Mudurnu'lu Şeyh Mehmet Tulûî (ö. 1757), Üsküdarlı Nasûhî Efendi'ye bağlanmış, onun oğlu Şeyh Ali Efendi'den hilafet almıştır. Üsküdar'daki Nalçacı Tekkesi'nin şeyhlerindedir. Dînî mûsikîmizin önemli simalarından biridir. Yıllarca Nasûhî Efendi'ye ve oğlu Alaeddin Efendi'ye hizmet ettikten sonra halife olarak memleketi Mudurnu'ya gitmiş ve orada vefat etmiştir. Tulûî Mehmed Efendi, Nasûhî Efendi'nin eserleri başta olmak üzere pek çok şiire beste yapmıştır (Tanman, 1994: 41) (Muslu, 2003: 257). Şeyh Mehmed Tulûî Efendi'nin bestelediği “Ben bende buldum çün Hakk'ı” mısrayla başlayan segâh makamındaki durak, O'nun mûsikîde üstad bir bestekâr olduğunun kanıtıdır (İnançer, 1993: 123-124). Ayrıca hat sanatıyla meşgul olduğu ve Sarı Yahya Efendi' den Ha't icazet aldığı da bilinmektedir. Mudurnu' da medfûndur (Ergun, 1942: 160).

Reşîd (ö. 1733), Üsküdar'da doğmuştur. Asıl adı Mehmed olup Enderun'a alınmıştır (Erdemir, 1999: 102). Bir müddet sonra Beyrut'a gönderilen Reşîd Efendi, Sadrazam Damad İbrahim Paşa tarafından Kağıt Eminliği görevine getirilmiştir. Divan tarihçiliği de yapan şair, bazı vakıflarda mütevellî olarak da görev yapmıştır. Daha sonra Şa'bânî tarikatı Şeyhi A'rec Hasan'a intisab ederek tasavvufa yönelmiştir (Erdemir, 1999: 104). 1643 senesinde Kastamonu'nun Taşköprü ilçesinde doğan A'rec Hasan Efendi, Şa'bânî Pîri Karabâş-ı Velî Hz.'nin halifelerinden, İstanbul Alayköşkü'ndeki Aydınöğlü Halvetî tekkesinin şeyhi olan Ünsî Hasan Efendi olarak da bilinen zâttır (Has, 2002: 12) (Tuman, 2001: 73). Reşîd Efendi'nin

şairliği ve mûsikîşinaslığını Safâyî, “Asrın şu'arâsındandır. Fenn-i mûsikîde külli mahareti ve mücerreden beste ve ihtira'a kudreti olmağla haylice pesendide-i cihan olmuştur” şeklinde değerlendirirken; Salim, “Asrun şu'arasımın ma'dûdlarından bir vücûd-ı behbûd olduklarından ma'ada fenn-i mûsikîde dahi mahareti ve âvâze-i lezîzinün be-gâyet halâveti olup, ol fenn-i azîz-i elhân su'bu'l-menâlda üstâd-ı mahir ve müceddeden beste ihtira'ına kadir bir şair-i mâhir-i mübâdirdür” diyerek, onun bestekarlık ve şairliğini teyid etmiştir. Es'ad Efendi ise Reşîd Efendi'nin sesinin de güzel olduğunu ilave ederek bestelerinden ikisinin ismini ve güftelerinin ilk beyitlerini veriyor (Tekin, 1993: 77):

Rast makamında Ferî' usulündeki bestesinin güftesi:

“Şol katre-i eskim ki akar kan arasında

Lü'lü' gibidir sübha-i mercan arasında

Sun sâgan sâkî bana mestâne desinler

Uslanmadı gitdi gör o divâne desinler”

M. Fehmî Efendi (ö. 1894) zamanında pek tanınan bir hayâl (Karagöz oynatma) ustasıdır. Sofular'da Şâbâniyeden, Ekmel Tekkesi hulefâsından olup Hasan Ünsî hazretlerinin evlâtlarındandır, zâkirliği de vardır. Aynı zamanda çok şuşul ve ilâhî bilen bu zat, Usturacı Şeyhin vefatından sonra şeyhliğe getirilmiş, Meclis-i Me-şâyih reisi bulunan Küçük Rûşen Efendi zamanında göçerek tekkesinin cümle kapısı arkasında içeri girerken sol tarafa düşen köşeye defaedilmiştir (Öztürk, 2004: 231).

Seyyîd M. Esrar Efendi (ö.1843) Şa'bânî, Nasûhizâde Halil Fahreddîn Efendi'nin halifesidir. Güzel sesiyle tanınmış, zâkirlik etmiş, enderûnda hânende sınıfına geçerek "çavuş" olmuştur. Bu sebepten Şeyh Esrar Efendi'ye, “Enderûnlu Dâhî” de denilirdi (Öztürk, 2004: 230).

19. asrın sonunda bilhassa güzel Durak okuyuşlarıyla şöhret kazanan her biri Şa'bânî dervîşi olan Behlül Efendi, Hacı Nâfiz Bey, Şeyh İhsan İyisan gibi mâruf mûsikîşinâsların da muhtelif tekkelere devâm ederek ilâhî ve durak okudukları mâlumdur (Ergun, 1942: 480).

Hacı Nâfiz Bey 1849-1898 yılları arasında yaşamış dinî eserler bestekârı, icrâcı ve zâkirdir. durak okumadaki ustalığından dolayı Durakçı Nâfiz diye tanınır, hıfzını tamamlayınca sesinin güzelliğini işiten Sultan Abdülaziz tarafından bizzat Enderûn'a alınır. Abdülaziz'in Mısır'a yaptığı seyahatte aralarında ünlü mûsikîşinâsların da bulunduğu sanatkârlar kadrosunda Nâfiz Bey de yer almıştır. Mısır'da İstanbul usûlü ezan ve Kur'an kıraatinde büyük şöhret kazanır, Ancak genç yaşta elde ettiği bu başarıları hazmedemeyenlerin, yemeğine yabancı maddeler katarak sesinin kısılmasına sebep olması yüzünden okuyuşundaki parlaklık kaybolmuş, Bu olay üzerine Sultan Abdülaziz “Ona da mı kıydınız” sözüyle üzüntüsünü dile getirerek ağlamıştır. Tiz ve parlak sesinin yanı sıra hâfızasındaki eserler dolayısıyla dönemin en önemli dinî mûsikî kaynağı ve otoritelerinden biri olan Nâfiz Bey; mûsikîşinaslığı, bestekârlığı ve hocalığı ile tanınmıştır. Üskûdar'da Nalçacı Halil Efendi Şâbânî Dergâhı şeyhi Mustafa Enver Efendi'ye (ö.1872) intisap eden Nâfiz Bey'in sesi, uzun bir aradan sonra nisbeten düzelince ortaya çıkan yeni üslûbuyla Şa'bânî Nasûhî dergâhları başta olmak üzere pek çok tekkede durak okumaya devam etmiş hayatının sonuna kadar zâkirlik yapmıştır. “Yâr yüreğim yar gör ki neler var” ve “Aşkınla çâk olsa bu ten” mısraıyla başlayan uşşak ilâhileri bestekârlıktaki seviyesini de göstermektedir (Özcan, 2006: 293-294).

Hacı Nâfız Bey, Şa'bânî Şeyhi Mes'ud Efendi'den ilâhî meşk etmiş ve ona durak meşk etmiştir. Mes'ud Efendi'nin kardeşi Şeyh Said Özok, Fehmi Efendi, Hâfız Şekercizâde Hayreddin Bilgen, Nâfız Bey'in talebeleri arasındadır (Öztuna, ts.: 118). Nâfız Bey, II. Abdülhamîd'in büyük kızı ve Gazi Osman Paşa'nın gelini Zekiye Sultan'ın sarayının müezzini olmuştur. Devrinde bililen bütün durak'ları (100'den fazla) öğrenen Nâfız Bey, bunları talebesinden Fehmi Efendi'ye geçmiştir, Fehmi Efendi' de Dr. Subhi Ezgi'ye notaya aldirmiştir. Durakların ehemmiyetli kısmı, bu şekilde kaynaklarda bulunmaktadır. Nafiz Bey'in oğlu Ahmed Macid Berker, onun da oğlu, koro şefi, mûsikî adamı Ercümend Berker'dir. Hacı Nafiz Bey, sesinin güzelliği ve okuyuşunun özel tavrı yanında pek çok eser bilmesi ile de tanınırdı. Her biri Şa'bânî olan Zâkirbaşı Fehmî Efendi, kız kardeşinin eşi Şeyh Said (Özok) Efendi ve ağabeyi Şeyh Mes'ud Efendi gibi öğrenciler yetiştirmiştir (İnançer, 1993: 124).

Üsküdar'lı şâir, Şa'bânî, Sinânî şeyhi, mûsikîşinas Mustafa Zekâyî Efendi (ö. 1812), Üsküdar'da Nasûhî Hankahı'na devam ederek Seyyid Fazlullah Efendi'ye intisap etmiştir. Şeyhinin vefatı üzerine yine Şa'bânîyyeden Simavlı Hacı Hasan Efendi'den tasavvuf eğitimini tamamlayıp İstanbul'a dönmüştür (1805). Sinâniyye şeyhlerinden Çuhadar Muhammed Efendi'den ayrıca hilâfet alarak Topkapı ile Şehremini semti arasında, Arpa Emini Mahallesi'ndeki Ümmî Sinan Dergâhı meşihatine tayin edilmiştir. Burada irşad görevini sürdürürken 1812 yılında vefat ederek görevli olduğu tekkeye defnedilmiştir. Divanında Hz. Peygamber için yazdığı naatlardan başka, Kerbelâ ve Hz. Ali için yazılmış mersiye ve naatlar da dikkat çekmektedir. Şeyh Muhammed Nasûhî Efendi'nin türbesinin dış cephesindeki kitabede yer alan müfred, Şeyh Mustafa Zekâyî'ye aittir:

“Makâm-ı evliyâdur menba-ı feyz-i fütûhîdir

Edeble dâhil ol sûfî bu dergâh-ı Nasûhîdir”

Mustafa Zekâyî Efendi, güftesi de kendisine ait olan evsat usulünde tevşihî; “Ey nübüvvet tahtının şâhı Habîb-i Kibriyâ” ile bestekârlık gücünü de göstermiştir (Bilgin, 2012:282) (Vassaâf, 2006: 290). Zekâyî Efendi, bugün Oruç Baba olarak bilinen ve İstanbul'da türbesi ziyaretgâh olan zattır. Bir kıtasından anlaşıldığına göre Şeyh Şa'bân-ı Velî'nin rûhâniyetinden feyz almıştır:

“Tarîk-ı Halvetiyye'nin pertevi nûr-ı Celî'dendir

Kemâlât-ı Velâyet anlara sırr-ı Alî'dendir

Görüp hâlât-ile devrânımız dahl itme ey zâhid

Bize feyz-i İlâhî Şeyh Şa'bân-ı Velî'dendir.” (Bilgin, 2012:282)

Güzel sesi ve engin mûsikî bilgisiyle Behlül Efendi (ö.1895), zamanının en iyi mûsikîşinasları arasında yer alır. Özellikle durak okumakta şöhret bulmuştur. Mûsikîdeki hocaları; Osman Selahaddin Dede (ö.1887), Hammâmizâde İsmail Dede, Kazasker Mustafa İzzet ve Dellalzade İsmail Efendi'dir. Yenikapı Mevlevîhanesi, Nalçacı ve Nasûhî tekkelerinde na't, âyîn-i şerif ve durak okumuştur. Sadrazam Âlî Paşa'nın başmüezzini. Klasik ve dînî formlarda hayli eser bestelemiştir. Şeyh Musullu Âmâ Osman, zâkirbaşı Malak Hâfız, Şa'bânî Şeyh Mes'ud Efendi, yeğenleri Bestenigâr Ziyâ Bey ve Şa'bânî Şeyhi bestekâr İhsan İyisan gibi değerli talebeler yetiştirmiştir. Eserlerinin çok azı günümüze gelebilmiştir (Özcan, 1992: 353) (Ergun, 1942: 189).

XIX. asrın ortalarında dinî mûsikî sahasındaki üstünlüğüyle meşhur olan şahsiyetlerden biri de Şa'bânîyye'den Şeyh Mes'ud Efendi'dir. Üsküdar doğumludur. Babası Doğanlılarda Safvetî Efendi Dergâhı Şeyhi Abdürrahîm Şükrî Efendi, büyük dedesi meşhûr mutasavvıf Nasuhî Efendi'dir. Babasının ebediyete göçmesiyle şeyhliğe tâyin edildi. 1878 de vefât etti. Nasûhî Tekkesi'nde medfundur. Okuyuşu gâyet edâlî ve mükemmeldi. Bu zâtın vefatıyla yüzlerce na't durak ve ilâhî bestesi kaybolmuştur. Mahfuzâtı pek çoktu. Mûsikî hocası, İstanbul'un meşhur zâkirlerinden ve meşâyihinden Hopçuzâde Hacı Şâkir Efendi'dir. Şa'bânî şeyhi İhsan İyisan diyor ki: "Mes'ud Efendi, Üsküdar'dan her sabah kalkar, ateş kayığı ile İstanbul'a geçer Nuruosmaniye Câmîi'ne gider, Hacı Nâfiz Bey de Hakimoğlu Ali Paşa semtinden oraya gelir; Mes'ud Efendi, Nâfiz Bey'e ilâhî, Nâfiz Bey de Mes'ud Efendi'ye durak geçirmiştir". Bestekar Nâfiz Bey de bir Şa'bânî dervişidir (Ergun,1942: 481).

Şeyh Mes'ud Efendi, Nasûhî Efendi'nin torunlarından. Nasûhî Efendi'nin diğer torunu olan Said Özak da 1855-1945 yılları arasında yaşamış bir Şâbânî şeyhi, zâkirbaşı ve dinî eserler bestekâridir. Ağabeyi Şeyh Mes'ud Efendi'nin vefatı üzerine Saffetî Paşa Tekkesi'ne postnişin tayin edilmiştir. Said Özak tasavvufî kişiliğinin yanı sıra güzel sesi, zikir idaresindeki dirayeti ve besteleriyle dinî mûsikî sahasında devrinin önemli mûsikîşinasları arasında anılır (Özcan, 2007: 131-132). Said Özak İstanbul rüştiyesinde okumuş, Arnavut hoca Abdürrahîm Efendi'nin derslerine devâm etmiştir. Mûsikîyi ağabeyi Şeyh Mes'ud Efendi'den öğrenmiş, Mutafzâde Ahmed Efendi, Hacı Fâik Bey, Hacı Nâfiz Bey, Paşa Mehmed gibi önemli şahsiyetlerden de istifâde etmiştir. Devrin cidden üstâdâne okuyanlarından biridir. Hâfızasında binlerce eser mevcuttur. Gerek durak gerek ilâhî okuyuşunda emsalsiz bir zerâfet vardır. Kıvrak nâğmelerle yaptığı san'atkârâne taksimler, ihtiyarlık zamanlarında bile büyük bir zevkle dinlenirdi. Hüdâyî ve Nasûhî Dergâhları'nda zâkirbaşılık eden Said Özak'un mahdud bazı ilâhîler de bestelediğini görmekteyiz. Onun hicaz makâmında ve devr-i revân usulünde; "Bir lahze devâ bulmadım âlâm-ı cihandan" dizesiyle başlayan bir şarkısı da vardır (Ergun,1942: 482).

Şa'bânîliğin Nalçacı Tekkesi'nin son şeyhi İhsan Efendi (İyisan), (ö.1946) son devirde dinî mûsikî alanındaki bilgisi, güzel sesi ve özellikle durak okumadaki başarısı ile tanınmış değerli bir Şa'bânî mûsikîşinasıydı. 1873 başlarında babası Şeyh Mustafa Enverî Efendi'nin ölümünden birkaç ay sonra Nalçacı Tekkesi'nde doğmuştur. O sıralarda ağabeyi Mehmed Tayyar Efendi bu tekkede şeyhti, İhsan Efendi, dayısı ünlü mûsikîşinas Behlül Efendi (ö. 1895) ile Selâmî Dergâhı şeyhi Muhtar Efendi, Sünbül Efendi Tekkesi zâkirbaşısı Şeyh Mehmed Sinan Efendi (ö. 1924) ve Zâkirbaşı Paşa Mehmed Efendi'den mûsikî öğrenmiştir. Öğrendiği durakların büyük kısmını dayısı mûsikîşinas Behlül Efendi'den meşkettiği söylenir. Ayrıca bir süre defter-i hâkânîde görev yapmış, 1910'da ağabeyi Şeyh Tayyar Efendi'nin ölümü ile Nalçacı Tekkesi şeyhi olmuş ve tekkeler kapatılıncaya kadar bu görevini sürdürmüştür. Yakub Han Kaşgârî'nin damadıdır. Güzel sesinin yanında dinî mûsikîye vukufuyla ve bu sahadaki bestekârlığıyla tanınan İhsan Efendi müziğin inceliklerini dayısı ünlü mûsikîşinas Behlül Efendi'den öğrenmiştir (Vassaâf, 2006: 91) (Ergun, 1942: 663- 664) (Özalp, 2000: 65).

Şeyh Şuâeddîn Efendi, Şa'bânîyye'den Yakub Han ve Kâmil Efendi'lerin feyzine mazhar olmuş, yine bu silsileden Hz. Mustafa Enverî'nin halifelerindendir. Mustafa Efendi'ye şiddetli bir râbita ve muhabbetle bağlıdır. "Silivrikapı, Seyyid Nizam Dergâhı şeyhi Seyyid Şeyh Şuâeddîn Efendi, Seyyid Nizâm soyundandır. Silivri Kapısı dışarısında ve içerisindeki dergâhların şeyhi ve Seyyid Nizam türbedârı idi. İstanbul'da doğmuştur. Bahçe işleriyle uğraşmayı sever, güzel yemekler ve özellikle nefis aşure yapan Şeyh Şuâeddîn Efendi, her hafta

Cuma günleri Seyyid Nizâm Dergâhı'nda ihvânını toplar, Şa'bânîyye zikri yaptırır. Bu zikri şerif ve irfan sohbeti halkası bütün hâzirûn üzerinde tarifsiz bir zevk hâsıl ederdi. Şuâeddîn Efendi güzel tanbûr çalardı. Mûsikî ilminin bütün inceliklerine vâkıftı." 67 yaşında iken 1916 yılında vefat etmiş, Seyyid Nizâm Hz'nin yanındaki kabre defnedilmiştir (Vassaâf, 2006: 100 / 172).

Zeki Ârif Ataergin (1896-1964), Türk mûsikîsi bestekârı, hânende ve hukukçudur. Babası ünlü bestekâr Kânûni Hacı Arif Bey'dir. Kendisinin de usta bir kanun icrâcısı olduğu bilinmektedir. Nasûhî Dergâhı Şeyhi Kerâmeddin Efendi'ye kapılanmıştır. Hakimlik, savcılık ve avukatlık yapmış olup, son vazifesi Fatih noterliğidir. 1964'te Üsküdar'daki Mehmet Nasûhî Camii'ne giderken tramvayda vefat etmiş ve Karacaahmet'teki aile mezarlığına defnedilmiştir (Tunçay, 2010: 676-681). Zeki Arif Bey çocukluğundan itibaren Tanbûrî Cemil Bey, Kemeçeci Vasilâki, Udi Nevres Bey, Leon Hancıyan, Ahmet Irsoy, Bestenigâr Ziya Bey, Hafız Osman gibi zamanın ünlü ustalarını tanıma ve istifade etme imkanı bulmuştur (Akdeniz, 2012: 401-417). Hacı Kirâmî Efendi'den fasıllar ve Lâmekânî Mustafa Efendi'den ilâhiler meşk ederek hem klâsik hem de dinî mûsikî sahasında kendini yetiştirdi. Babasının vefatından sonra Şa'bânî yolundan feyz alan başka bir san'atkar olan kemâni bestekâr Abdülkâdir (Töre) Bey'le tanışması, onun sanat hayatında bir dönüm noktası olmuştur. Mûsikînin nazârî konularına eğilerek bu sahada derinleşme imkânı bulmuş, Şehzâde Ziyaeddin Efendi'nin Haydarpaşa'daki konağında mûsikî fasıllarına katılmıştır; faslı idare eden Bestenigâr Ziya Bey'den pek çok fasıl öğrenmiştir (Ergun, 1942: 473-474). Daha sonra devam ettiği "Darülelhân"da Ziya Bey'den istifade etmeyi sürdürmüştür. Bu arada "Dârülmû-sıkî" ve "Dârütta'lîm-i Mûsikî" icrâ heyetlerinde bulunan Zeki Ârif Bey, Mehmed Nasûhî Dergâhı şeyhi Kerâmeddin Efendi'nin engin tasavvuf bilgisinden de yararlandı, bazı bestelerinin sözlerini Kerâmeddin Efendi'nin şiirlerinden seçmiştir. Peşrev, saz semâi, beste, semâi, şarkı, tevşih, durak ve ilâhi formlarında 200'ün üzerinde eser bestelemiştir: "Sen sanki baharın kızıydın, şen çiçeğimsin" ve "Dil-i biçâre seninçün yanyor" (bayâti-araban), "Beni ateşlere salan o kapkara siyah gözler" (şehnâz), "Hicranla geçen günleri hasretle anarken" (acemaşîran), "Zencîr-i aşkın dil-bestesiyim" (sultânîyegâh) mısra ile başlayan şarkıları, eserlerinden bazılarıdır (Özalp, 2000: 142). Neyzen Tevfik'in ona söylediği, "Senin yerin Dellâl-zâdelerin yanında" ifâdesi, bestekârlıktaki seviyesinin en güzel ölçüsüdür. Zeki Ârif Bey, hânende olarak klâsik üslûbun ve gazel formunun da son ustalarındandı. Pest ve tiz perdelerde güçlü, geniş oktavlı parlak bir sesi vardı (Özcan, 2012 : 76). Öğrencisi Dr. Alaeddin Yavaşca, onun sanatını şu isâbetli cümlelerle yorumlamış: "... Türk Mûsikîsi bestekârlığı yönünden onun mevkii ölçülere sığacak cinsten değildir. Rahmetli Neyzen Tevfik bile bir gün ona "Senin yerin Dellâl-zâdelerin yanında" demiştir." (Yavaşca, 1965)

Nasûhî Şa'bânî Dergâhı'nın son şeyhi Kerâmeddin Efendi'ye bağlı olan bir diğer üstad olan, Üsküdar İskele Câmii baş imâmı Hâfız Nâfîz Uncu Efendi 1887-1958 yılları arasında yaşamıştır. Gençliğinde bütün istanbuldaki hâfızları kıskandıracak kadar güzel bir sese ve mûsikî bilgisine sahiptir (Özemre, 2002: 74). Ayasofya Camii'nde mukabele okuduğu zamanlarda camide izdiham olur, bilhassa hanımlar Nâfîz Hoca'yı dinlemek üzere akın akın bu camiye giderlermiş. Nâfîz Hoca'nın, Nasûhî Dergâhı'nın son şeyhi Kerâmeddin Efendi'nin dergâhında okuduğu cuma hutbelerinin güzelliği hala hatırlanmaktadır (Özemre, 2007: 62-70). Zamanın meşhur hâfızlarından Ayasofya Camii imamı İdrîs Efendi'nin kızının Ayasofya Câmii'nde hâfızlık icâzetini aldığı merâsimde Reisü-1 Kurrâ'nın kendisinden Kur'ân okumasını rica etmesi üzerine çektiği Besmele'nin ve okuduğu Kur'ân'ın tavr ve edâsı herkesi hayretlere

düşürmüştür. Üsküdar ağzı Kur'an-ı Kerim okuma tavrı Dînî Türk Mûsikîsi açısından en makbul tavidir ve Üsküdar Mihrimah Sultan Camii (İskele Camii) imamı Nafiz Uncu Hoca bu tavrın en önemli temsilcilerindendir (1886-1958) (Özemre, 2007: 17).

Halvetiyye-i Şa'bânîyye azizlerinden olan, Yâkuzade Hâfız Mustafa Efendi (Özyürek) 1887 yılında Uşak'ta doğmuştur. Medrese tahsilinden sonra uzun süre birinci dünya harbinde Sarıkamış cephesinde teğmen rütbesiyle görev yapmış bilahare memleketi Uşak'a dönerek imâmet ile görevlendirilmiştir. Yâkuzâde Hâfız Mustafa Özyürek, halk tarafından kısaca Yâkup Aziz veya Yâkup Baba olarak da tanınır. 25 sene tarik-i Nakşibendiyyede çalıştıktan sonra şeyhin sahte olduğunu anlamış ve tatmin olamayıp Uşak'ta, Şa'bânîyye'den Yamalızade Şeyh Ali Rıza Efendi'ye intisâp etmiş, kısa zamanda seyr ü sülûkunu ikmâl ederek şeyhinin vefâtından (1939) sonra Halvetiyye / Şa'bânîyye postuna oturmuştur. Yâkup Aziz, Geredeli Aziz Halil Efendi'nin silsilesinden gelen bir Şabanî şeyhidir (Tatçı M. , Hazret-i Pir Şeyh Şa'bân-ı Veli ve Şa'bânîyye, 2012: 26-27). Yâkuzade Mustafa Özyürek'in mûsikîye olan yeteneği elimizde bulunan dergah kayıtlarından dinlediğimiz, tiz sesiyle okuduğu kasîdelerinden anlaşılmaktadır. Mahfuzâtındaki pek çok ilahi de, hilafet verdiği Kütahya'lı Hafız Mehmet Dumlu Hoca vasıtasıyla günümüze ulaşmıştır. Şeyh Yâkuzâde Hafız Mustafa Özyürek 30 Mart 1973 tarihinde Uşak'ta vefat etmiştir. (Uymaz, 2017: 213)

Şeyh Muhammed Nidâî Efendi 1871 senesinde dünyâya gelmiş, Şa'bânîyye'nin Haliliyye şubesi Piri Geredeli Şeyh Halil Efendi Hz.'nden mustahlef, İstanbullu Şeyh Mustafa Hulûsî Efendi'nin (1821) torunudur. Şeyh Atâullâh Efendi'nin oğlu olan Şeyh Muhammed Nidâî Efendi, Muhammed Paşa Câmîi imâm ve hatîbi Köle Hâfız Efendi'den, hıfza çalışmıştır. Babasının halîfesi Beykozlu Ahmed Efendi'den hilâfet alıp, Temmuz 1892'de pederinin makâmına geçmiştir. Musikîye intisâbları olup, Yeniköylü Hasan ve Dîvân-hâne mümeyyizlerinden Behlül Efendi ve Kocamustafa Paşa Dergahı zâkirbaşısı Hâfız Abdi Efendilerden mûsikî öğrenmiştir. İyi durak okur, zikir idâre eder, hüsn-i savta mâlik bir zâttir. Seferberlikte Çanakkale hastahâne imâmetinde dört sene kadar hizmet etmiştir. Mazhar ve Nasûhi isminde iki evladı vardır (Vassaâf, 2006: 117).

1864 tarihinde Trabzon'da Uzunsokak mahallesinde dünyaya gelen Mahşah Hanım (1864-1933), Şatırzade Ahmed Bey'in kızıdır. Hayli küçük yaşta iken çeşitli alanlarda eğitim görmüştür. Kur'an-ı Kerim, Tecvid, Hat dersleri almıştır. Eşinin tahrirat müdürlüğüne atanması ile Mahşah Hanım bir süre Trabzon'dan ayrılmış, eşini kaybettikten sonra memleketi Trabzon'a dönmüş ve 1883-84 tarihlerinde İstanbul'a yerleşmiştir. İstanbul'da tahsil hayatına devam etme gayreti gösteren Mahşah Hanım, Arapça, Fıkıh ve aruz dersleri almıştır. Mahşah Hanım bu arada Halep Ceza Reisi Mehmed Hamid Efendi ile evlenip, eşinin görevi nedeni ile çeşitli vilayetlere gitmek durumunda kalmıştır. Ancak kader, Mahşah Hanım'a daha önce yaşadığına benzer bir durum yaşatmış, Hamid Efendi 1902 tarihinde Kastamonu'da buldukları bir dönemde vefat edince, Mahşah Hanım ilk evliliğinde olduğu gibi yine hüsrana uğrayarak İstanbul'a dönmüştür (Uraz, 1941: 95-96). Nakşilik ve Mevlevilik ile ilgilendikten sonra, İstanbul'da Koca Mustafa Paşa'da Şeyh Ahmed Efendi'den Şa'bânî, Hacı Ali Paşa Şeyhi Hacı Babadan ise Kadiri inâbesini almıştır. Tasavvûfî akidelere bağlı kalarak dinî manzumeler ve ilahiler yazmıştır (İspirli, 2008: 113-120). Piyes ve şarkı besteciliği ile de meşgul olan Mahşah Hanım'ın eserlerinde bir duygu inceliği görülür. Aruz ve Heceyle yazdığı kendi şiirlerinden de besteleri vardır. "Mün'im Şah yahut Zafer" adlı bir tiyatro oyunu da bulunan Mahşah Hanım 1933'de İstanbul'da ölmüştür (İspirli, 2008: 113-120).

Şeyh Mehmed Sâdık Efendi, Eskişehir'de 1865 yılında doğmuştur (Özçelik, 2013: 75-76). Eskişehir'deki dergâhı, Sultan Hamid tarafından beş altın lira maaş bağlanmış bir zaviyedir. (Dumlu, 2001: 116). Celâlî bir yapıya sahip olduğu söylenen Sadık Efendi, tasavvuf câmiâsında keşfi, keramati ve fazileti ile şöhrat bulmuştur. Kütahyalı Şeyh Salih Efendi'ye yetişmiştir fakat hilâfeti İsmail Hakkı Azîz'dendir. Sâdık Aziz, Meclis-i Meşâyih tarafından atanan, tekkelerin seddine kadar (1925) devletten maaş alan son şeyhtir. Bu kanundan sonra silsilenin diğer meşayih gibi Sâdık Aziz'in de ulû'l-emre itâatle irşâd sırasında uyguladığı bazı usûlleri askıya aldığı görülmüştür (Dumlu, 2001: 117). Eskişehir Belediye encümeni olarak da görev yaptığı bilinen Mehmet Sâdık Efendi, âzâ arasında "Deli Sâdık" lakabıyla tanınmıştır. Mûsikîye de âşinâ olan Mehmed Sadık Efendi'nin bilinen iki nutk-ı şerifi vardır (Tatçı, 2013). Sadık Efendi 1928 yılında Eskişehir'de hakka yürümüştür. Kabri Odunpazarı Mezarlığındadır. Halvetiye yolunda mûsikî eşliğinde yapılan zikir uygulaması sırasında, zikre başlanırken okunan her tarikin kendine mahsus özel besteli ilahileri vardır ki, bunlara "usûl ilahileri denilir. İşte Halvetî-Şa'bânî zikrine, Sâdık Efendi tarafından yazılan ve bestelenen usûl ilahisinin terennümü ile başlanır. Bu ilahi Rast makamında olup, "sofyan" usulündedir. Bundan başka, Sadık Efendi tarafından bestelenmiş, güftesi "Edirneli Hasan Sezaî" tarafından yazılmış Rast makamındaki ve "sofyan" usulündeki "Ey aşık-ı dildâde.." ilâhisi de hayli üstün vasıflı bir eserdir (Söylemez, 2013).

Mehmed Cemil Bey, 1865'de İstanbul'da Kaba Sakalda doğmuştur. İbtidâî ve rüşdî tahsilini Aksarayda Mahmudiye mektebinde bitirdikten sonra Tıbbiye-i Mülkiye mektebine girmiş, babasının vefatı üzerine okulu bırakmak zorunda kalarak memur olmuştur. 1926 da vefat etmiştir. Cenazesi Karaca Ahmed kabristanının Selimiye'ye bakan tarafında hazırlanan kabre defn edilmiştir. İbnü'lemin Mahmud Kemal Bey; Cemil Bey'in, davûdî sesli, en tiz perdeleri bulmak için sıkıntı çekmeyen, üstadane bir sûrette sesini idare eden, kendine mahsus bir tarzı olduğunu belirtir (İnal, 1958: 131). Hüseyin Vassaf Bey Sefine'de Cemil Bey'in Şa'bânîyye'ye müntesib ve mûsikîşinas olduğunu şöyle açıklar;

"Cemil Bey gayet dindar idi, deraizi ilâhiyeyi edada kusur etmez, tarikatı aliyeye müncezib idi. Veli-yi meşhur Kuşadalı İbrahim Edendinin halifesi Çinili hamam sahibi Bosnalı Mehmed Tevfik Edendiye mensub idi. Mûsikîde behrei kâmil erbabındandı, sadası pek lâtif idi. Sultan Abdülâzizin mahdumları Şevket Efendiye üç sene müezzinlik etti, onun vefatından sonra biraderi erbabı mûsikîden Şehzade Seyfeddin Efendinin dairesine devam etti. Şehzade onun ruh nevaz nağmelerinden sefayab olur idi. Şehzadenin teveccüh ve muhabbeti sebebiyle dairesinde hayli zeman vekili umuru oldu. Mûsikîye hakkiyle vâkıf idi. Her mekamda bestelediği şarkılar yüzden fazladır. Taklidi sevmezdi. Kendine mahsus bir tavrı vardı. Eserlerinin bir kısmını Rauf Yekta Bey notaya almış idi." (Vassaâf, 2006: 300)

Âşık Hakkı Bayraktar (Yorgansız), Kastamonu' da 1895 yılında dünyaya gelmiştir. Hacı Hamza mahallesinde Şeyh Şaban-ı Veli Külliyesi yakınındadır. Âşık Hakkı Bayraktarın dedesi Sultan Abdülâziz'in bayraktarlarından Halil Efendidir. Bu nedenle «Bayraktar» soyadını almıştır. Ancak halk şairi olarak ün kazandıktan sonra onun adına Hakkı Bayraktar olarak az rastlanır. Çoğu kişi onu; Hakkı Çavuş veya Yorgansız olarak tanımaktadır. 1895 yılında dünyaya gelen ozan, 7-8 yaşlarında iken İstanbul'a gitmiş ve Bayezit Rüştüyesine kaydolmuştur. Bir müddet kâtip olarak çalışmıştır. Aşık Yorgansız Kurtuluş Savaşı sona erdiğinde çavuşluk rütbesi ve gazilik onuru ile Kastamonu'ya dönmüştür. Kendisine "Hakkı Çavuş"denmesi buradan ileri gelir, Yorgansız, Balkan Savaşı (1912-1913) ile I. Dünya Savaşının (1914-1918)

bütün cephelerinde yer almış savaşmış; en sonunda esir düşmüş, I. Dünya Savaşı sonunda imzalanan anlaşmayla esirlikten kurtularak İstanbul'a dönmüştür. Kurtuluş Savaşı'nda da bütün cephelerde bulunmuştur. Yunan kumandan Trikopolis'i esir eden birlikte Yorgansız da vardır ve bu durumu hayat destanında “*Trikopolis esirdi, ben anda idim*” diyerek anlatır. Çok gezgin bir şair olan Yorgansız, saz omuzda yurdun bir çok yerlerini dolaşmış, aşık meclislerinde bulunmuş, fasıllara katılmıştır. Ölmeden önce mahallî, İhsan Ozanoğlu'nu ziyaret etmiş ve helalleşmiştir. Daha sonra uzun yıllar sarhoş bir halde önünden geçtiği Şeyh Şa'bân-ı Veli türbesini ziyaret etmiş, türbenin duvarlarına yüz sürerek af dilemiş ve hemen akabinde hayata gözlerini kapamıştır (17 Şubat 1964) (Eski, 1975: 11-12) Aşık Hakkı ilk şiir zevkini annesinden almıştır. Saz çalmayı da yine annesinden öğrenmiştir. Tekke edebiyatına uzun yıllar hizmet etmiş, divan edebiyatı ile meşgul olmuş bir şair olarak modern edebiyat ekollerine yabancı kalmamıştır. İrticâlen şiir söylemekte büyük bir yeteneğe sahiptir. Hatta ezberinde bir kaç fasıl yapabilecek kadar şiir olduğunu ve yine karşısındaki kişinin söylediği şiirleri hemen ezberleyebildiği bir hafızaya sahip olduğunu Sayın İhsan Ozanoğlu anlatmıştır. Saz çalma husûsunda da yine büyük bir yeteneğe sahiptir. An'anevî Kastamonu mızrabı yanı sıra, çiftleme, boğma, sarma, bağlama, trebolu, tek telden işleme gibi bütün işleyiş şekillerini büyük bir ustalıklı ve hâkimiyetle kullanmıştır. Yorgansız'ın sesinin çok yanık olduğu, çoğu zaman Şeyh Şa'bân-ı Veli Camî minâresinden ezan okuduğu, bayram müezzinliği yaptığı, dini meclislerde münâcaat, na't okuduğu bilinmektedir (Eski, 1975: 18).

Yorgansız Hakkı Çavuş'un Şaban-ı Veli'ye yazdığı bir şiirden;

“Menba-i fahri risalet Hazreti Şaban Dede

Melce-i izz-u saadet Hazreti Şaban Dede.

Kutb-i aktab-i cihandır hem veliler hâtimi

Mazhar-ı lûtf-i şafaat Hazreti Şaban Dede...

Hoş görün Sahip Ata siz varsa noksanım benim.

Mest-i aşkım zail oldu akl ü iz'anım benim

Gerçi her bir derde yarıdır bin tabib-i çâresâz

Hazık-ı aşktandır ey dil derde dermanım benim.”

Bu şiirde bahsi geçen (sahip) Ata, Kastamonu Hazret-i Pir Şa'bân-ı Veli Dergâhı'nın son şeyhi Ataullah Aramay'dır. Aşık Yorgansız Hakkı Çavuş, 1964 yılında vefat etmiştir (Ağabeyoğlu, 2013: 27).

İhsan Ozanoğlu, halk ozanı-âşık ifadesinin karşılığını tam olarak bulan son şahsiyetlerdendir. 1907 yılında Kastamonu'da doğmuştur. Aynı zamanda edebiyatçı, öğretmen, gazeteci, müzik ve din adamıdır. Şa'bânîyye böyle pek çok münevver şahsiyetin istidâdını keşfederek, teşvik edip, pek çok alanda halka hizmet imkânı sunmak nasibine erişirmeye vesile olan bir yoldur. İhsan Ozanoğlu'nun babası Âşık Ahmet, Şa'bânîyye Dergâhı'nın zâkirbaşısıdır. Âşık Ahmet, sesinin güzelliği ile döneminin ünlü bir mevlidhânıdır. Aşıkoğlu Şekerci Ahmet Ağa olarak da anılır, mahfuzâtında 3000 civârında ilâhi vardır. Annesi Hafza (hafız) Emine hanım da yine dinî mûsikî bilgisi, kültür ve birikimi ile yörede tanınmış aydın ve bilgin bir Türk

kadını sembolüdür (Ozanoğlu, 2001: 333-342) (Sert, 2011: 25). İhsan Ozanoğlu ilk dînî eğitimini annesi Emine hanımdan almıştır. Arapça ve Farsça bilen Emine Hanım, oğluna Kur'ân okumayı öğreterek hâfız olmasını sağlamış ve birçok dînî mûsikî eserini, türkü ve âşık ezgisini ezberlettirmiştir. Eğitim ve öğretimine Nasrullah İlk Mektebiyle başlayan Ozanoğlu bu okulu birincilikle bitirmiş, Darülhilâfet-ül Âliye Medresesine devam ederek sekizinci sınıfa kadar okumuş, ancak, bu medreselerin kapatılması üzerine, tahsiline İmam Hatip Mektebinde devam ederek buradan mezun olmuştur. Daha sonra, İstanbul Öğretmen Okulunu, dışardan sınavlarını vererek bitirmiş, öğretmen olarak atandığı 1928 yılından 1938 yılına kadar Kastamonu'nun Çayırcık, Çavundur ve Aksinir Köylerinde öğretmenlik yapmış, ardından bu görevini Kastamonu Abdülhakhamit İlkokulunda sürdürmüştür. Ayrıca uzun bir süre Kastamonu'daki İmam Hatip Lisesi, Endüstri Meslek Lisesi gibi okullarda edebiyat, müzik ve din dersleri vermiştir (Yücel, 1993: 88-93). İslami ilimlerde de iyi bir eğitim alarak Ahmed Asım Efendi'den icazetname almış ve uzun yıllar Tefsir, Hadis ve Fıkıh okutmuştur. Sazda ve âşık tarzında üstadı; Aşık Kemali 'nin oğlu Aşık Hasan, mûsikîde ise Kastamonu Mevlevihânesi neyzenbaşısı Ali Dede ve Samsun Mevlevihanesi son postnişini Neyzen Emin Dede olmuştur. 1942'de Behçet Kemal Çağlar başkanlığındaki jüri tarafından usta ozan ilan edilmiş olup Konya'da yapılan 10.Türkiye Aşıklar Bayramı'nda da en usta ozan armağanını almıştır. Sadece 115'i basılabilen yüzlerce kitap ve risalesi Kastamonu tarihi, folkloru, coğrafyası, turizmi, kültür-edebiyatı ve önemli şahsiyetleri için çok önemli bir kaynaktır. Ozanoğlu'nun Şa'ban-ı Veli ilgili iki ayrı medhiye yazmıştır. Şiirlerden Ozanoğlu'nun Şa'ban-ı Veli'ye karşı ciddi bir gönül bağının olduğu anlaşılmaktadır (Sert, 2011: 25).

“Taşköprü'dür kim mevliden cimdâr-ı Şabâr-ı Veli
Gökçe ağaç nam-ı kaza mısdar-ı Şabân-ı Veli
Kalbe zuhûr oldu yetim yaş altıda öksüz garip
Soldu hazan gelmeden gülzâr-ı Şabân-ı Veli”

Ozanoğlu'nun Kastamonu Şa'bânî âsitânesinin son postnişini, Ataullah Armay ile ilgili olarak yazdığı şiir on yedi (17) beyittir. Muhtemelen mürşidi olan Şa'banî Asitanesi son postnişini, Atâ Armay, bir diğer adıyla Ataullah Efendi için yazmış olduğu şiirinde onun ölüm tarihi olarak 1942 yılını verir. Bu şiirde Ataullah Efendi'nin meziyetleri bir bir anlatılır (Aktaş, 2009: 161).

Bu şiirin ilk beyti şöyledir:

“Mutrib-i bezm-i hazan açmış yine fasl-ı neva
Çehre-i zerdinde arzın bir tevahhuş rûnümâ”

Ozanoğlu; Dârü'lhilâfe Medresesi'ndeki tahsili sırasında arkadaşları ile birlikte “Altın” ve “Mevzia-ı Hasene” adlı dergileri çıkarmışlardır. Doğrusöz, Açıksöz, Yenises ve Kastamonu gazetesi gibi mahalli gazetelerde çok sayıda makale ve fıkra yazmıştır. İhsan Ozanoğlu'nun Ankara Radyosu repertuarında 85, Ankara Devlet Konservatuarında ise 135 türkü derlemesi bulunmaktadır ve Çanakkale türküsü de bunlar arasındadır (TRT Müzik Dairesi, 1998: 147).

İbrahim Şevki Efendi, Bolu'ludur. Hafız Mehmet Said efendiden sonra Şaban-ı Veli postuna oturmuştur. Nice saz şairlerini saz çalarak irşad etmiş ve halvete almıştır. Kerâmetleri halâ yaşamaktadır. Aynı zamanda bestekâr olan Şevki Efendi 1896 da vefat ederek, türbeye defn edilmiştir. Mehmet Atâullah (Armay), Kastamonu Şa'bânîye asitanesinin son postnişinidir.

İbrahim Şevki Efendi'nin yerine posta oturmuştur. Ata Armay özlü bir şair, kıymetli bir bestekâr, sessiz bir müellif, kamil bir mutasavvıf, “*âsümanî, arazî insan, şeytanî her türlü derd-ü belaya Hz. Eyüp misali şekvasız mütehammil bir velidir*”. 1942 de ölmüş ve Gümüşlüce kabristanına defn edilmiştir (Ozanoğlu, 1966: 20).

Şa'bânîyye İle Birlikte Farklı Tarikatlara da Müntesip Mûsikîşinâslar

“Câmiu't-turûk” yani birden çok tarikata intisab eden veya feyz alan ya da her birinden icâzet alarak hizmetini bir tarikatta sürdüren oldukça fazla mûsikîşinas vardır (Ergun, 1942: 186).

“Balat Şeyhi Kemâl Efendi” lakabıyla meşhur mûsikîşinas “eş-Şeyh el-Hâc Abdülvâhid Kemâleddîn el-Mecdî es-Sünbülî” diye kayıtlara geçmiştir. Yirmiyedi yaşında iken âsitâne-i Sünbülî'de Şeyh Rızâüddîn Efendi hazretlerine intisâb etmiş, hilafet almıştır. 1875 senesinde Medîne-i Münevvere'de, Harem-i Şerîf Emânât-ı Müteberrike Hazînesi Başkitâbeti hizmetiyle yedi sene burada kalmıştır. 1883'de İstanbul'a dönmüştür. Bu sırada Nakşî hilâfet-nâmesi de almıştır. Babasının vefatıyla, onun yerine Balat Dergâhı şeyhi olarak 36 sene hizmet eder. Edirne'de Şeyh Şuayb Şerefeddîn Efendi'den Gülşeni, İstanbul'da Şeyh Kemâleddîn-i Harîrî'den Şa'bânîyye hilafeti vardır (Ergun, 1942: 648). 30 Mart 1914 günü vefat etmiştir. Balat Dergâhı'nda medfundur. İlm-i mûsikî'de çok yetkindir. Dâvûdî sesli olup, Hz. Sünbül'de zâkirlik ettiği de olmuştur. Besteledikleri devrân, cumhûr-ı ilâhiler çok yüksek seviyeli eserlerdir (Vassaâf, 2006: 331).

Osman Şems, 1814 İstanbul doğumludur. Kâdiriyye tarikatının Enveriyye kolunu te'sis etmiştir, kıymetli mutasavvıf şairlerdendir. Şiirlerinde “Nûrî” ve “Şems” mahlasını kullanmıştır. Yirmi beş yaşlarında iken Kuşadalı İbrâhim Efendi'ye intisap etmiştir. Kuşadalı İbrâhim Efendi'nin 1846'da vefatından sonra Kâdirî şeyhi Abdürrahim Ünyevî ile tanışıp kendisine intisap eder, 1849'da hilâfet alır (Azamat, 2007: 473). Osman Şems Efendi'nin, Abdülkâdir-i Geylânî'nin ruhaniyetinden feyz aldığı, dolayısıyla Üveysî olduğu da belirtilir. Nitekim bir şiirinde;

“Gönülde buldum esrâr-ı Üveysî,
Üveysîyim Üveysîyim Üveysî,
Geçip silk-i Nakşibend-i veliden,
Göründüm Halvetî'den Kâdirî'den,

Üveysîyim Üveysîyim Üveysî” diyerek bu hususu vurgulamıştır (Kürkçüoğlu, 1996: 173-174).

Osman Şems, 27 Aralık 1893 tarihinde vefat ederek Karacaahmet'e defn edilmiştir. Osman Şems Efendi, üveysî meşrebi ile Kuşadalı İbrâhim Efendi'den aldığı neşveyi birleştirmiş ve tesis ettiği Enveriye yolu bu neşveyi taşımıştır. Osman Şems Efendi mutasavvıf şair olarak da önemlidir (Azamat, 2007: 473). Halifesi Bedreddin İzzî Efendi tarafından derlenen müretteb ve âşikâne bir divanı vardır. Nutuklarının birçoğu bestelenmiştir (Vassaf, 2012: 96). Bestelenen ve tekkelerde okunan şiirlerinin bir kısmının notalarını Ali Rıza Şengel yayımlanmıştır (Şengel, 1979).

Osman Şems Efendi'nin yetiştirdiği üç halifeden sonuncusu Ispartalı Saatçi Bekir Efendi'dir (ö. 1949) (Tanman, 1994: 483). Bestekâr, ses sanatçısı, hoca Bekir Sıtkı Sezgin'in babası bu zattan

hilafet almıştır. Önceden bahsi geçen Şa'banî Şeyhi Hasan Ünsî'nin görev yaptığı ve kabri-şerifinin bulunduğu (Okudan, 2007: 25), İstanbul Aydınolu Tekkesi'nin Kâdirî meşihatını yürüten en son postnişini Ispartalı Hafız Bekir Necmeddîn Sıdkî Efendi; Ord. Prof. Dr. Ali Fuad Başgil ve büyük bestekâr, ses san'atçısı Hafız Bekir Sıdkî Sezgin'in babası Hafız Hüseyin Sezgin Efendilere hilâfet vermiştir. Ispartalı Gülyaçıcı Saatçi Hâfız Şeyh Bekir Necmeddîn Sıdkî Efendi postnişin iken, Aydınolu Dergâhı'nda; pazar günü öğle namazından, pazartesi gecesi yatsıdan sonra, cuma gün ve geceleri namazı müteakip, haftada dört defa Şa'bânî - Kadiri âyini yapılır, hem kuuden zikredilir, hem kıyama kalkılır, hem de Halvetilere mahsus olan şekilde devrânlar yapılırdı (Okudan, 2007: 265-295).

Bu ayinler sırasında Osman Şems'den:

“Gözü dünya mı görür âşıkı dîdâr olanın

Dilberi sen gibi bir mâhi dilâzâr olanın” dizeleriyle okunan kasideler bütün dervişanı mest ederdi (Kahyaoğlu, 1958: 1522-1524).

Hafız Şeyh Bekir Necmeddîn Sıdkî Ateşli Efendi, 1942'de 76 yaşında vefât etmiştir. Müezzini olan halifesi Hafız Hüseyin Sezgin'in mûsikî ile yakından ilgisi, evladı Bestekâr Hafız Bekir Sıdkî Sezgin'in yetişmesine vesile olmuştur. Hafız Hüseyin Sezgin, 1899 yılında İstanbul'da doğmuş ve eğitimini de orada yapmıştır. Şeyhinin ismini verdiği ve kendisinden sonra tarîkatın devamı için müridlerin başına geçen oğlu büyük bestekârlardan Hafız Bekir Sıdkî Sezgin'in biyografisindeki bilgilere göre, Hafız Hüseyin Efendi, Bekir Efendi'nin vefatına kadar Kışihatun Camii müezzinliğini yapmıştır. 1950'lerde Isparta'ya dönerek, Isparta Ulu Camii'nde imamet görevine başlamıştır. (Özcan, 2012: 82) Bekir Efendi'den kendisine yâdigar kalan müridleri irşadla meşgul olurken, çok emin gördüğü yeni müridleri de kabul etmiştir. 1969 yılında vefat eden Hafız Hüseyin Efendi'den sonra şeyhlik görevi, yetişmiş yaşlı müridelerinden bir hanımın gördüğü rüya üzerine oğlu Hafız Bekir Sıdkî Sezgin tarafından devam ettirilmiştir (Okudan, 2007: 265-295). 10 Eylül 1996 tarihinde vefat eden Bekir Sıdkî Sezgin'den sonra tarîkatın devam edip etmediği tesbit edilememiştir. Bekir Sıdkî Sezgin için, henüz beş yaşındayken Kur'an-ı Kerîm'i hatm etmesi anısına Kışihatun Camii'nde Şeyh Bekir Efendi'nin kendisinin de katıldığı, vefatından bir sene önce (1941) icra edilen merâsim yapılmıştır. Bekir Sıdkî Sezgin'in bu küçük yaşta olduğu halde, habersiz kaçarak Kışihatun Camii'nin minaresine çıkıp ezan okuduğu da nakledilen hatıralardandır. Osman Şems Efendi'den itibaren mûsikî, şiir ve edebiyatla yoğrulan bu yolda, Hafız Şeyh Bekir Sıdkî Efendi'nin mahrec eğitiminden müezzini olan halifesi Hafız Hüseyin Sezgin ve onun oğlu Hafız Bekir Sıdkî Sezgin de faydalanmış olmalıdırlar. Bekir Sıdkî Sezgin'in ilk dînî mûsikî eğitimini, babası Hüseyin Efendi'nin yanı sıra, mevlid-i şerif okuduğunu da bildiğimiz Şeyh Bekir Efendi'yi dinleyerek aldığını söylemek mümkündür (Kahyaoğlu, 1958: 1522-1524).

Son Olarak; Nasûhî haziresinde bulunan Aişe adlı bir kadına ait olan bir mezarın tarih manzumesinde, genç yaşta veremden öldüğü anlaşılan bu hanımın babasının Hacı Velîyüddin Efendi, eşinin de Haşim Bey olduğu belirtilmektedir. Ayrıca;

“Zâtına nisbet şehadettir bu kim nâr-ı verem

Yakdı cismin eyledi hayfâ derûnun misl-i nây

Zevci Hâşim Bey'le ümm ü vâlid-i mehcûrunu

Mazhar-ı sabr-ı cemîl etsin heman Bâri Hudâ” mısralarında eşi olarak Haşim Bey adı ile beraber Ney motifine yer verilmiş olması bu hanımın ünlü mûsikîşinas Haşim Bey'in eşi olduğu kanaatini uyandırmaktadır. Mevlevî ve Bektaşî olan Haşim Bey'in aynı zamanda Üsküdar'da ikamet etmiş olması bir tarikat ve bir mûsikî adamı olması ve Üsküdar'da Nasûhî tekkesi civarında ikamet etmiş olması bu tekkeyle münasebetini kolaylaştıran nedenler olarak anlaşılabilir (Mermutlu, 2009: 635-664).

SONUÇ

Mûsikîyi mânevî eğitimde bir araç olarak gören Şa'bânî dergâhlarından çok değerli mûsikîşinaslar yetişmiştir. Son asırlarda dînî mûsikînin icra, bestekarlık, durakhanlık, hocalık gibi alanlarında son derece mahir oldukları gibi, aynı zamanda pek çok farklı meslek ve sanat alanında da donanımlı, münevver şahsiyetlerden olan ve bu yolun şeyh, dervîşân, muhibbân gibi her kesiminden yetişen mûsikîşinâsları, Türk Mûsikîsi'ne beste, tavır, duygu, üslûb, zerâfet ve güfteleriyle ayrı bir ruh ve zenginlik katmışlardır. Diğer yandan bu sanatkarlar; zâkirbaşı, mevlidhan, durakhan, bestekar, kasidehan, na'than, hânende ve nazariyatçı olarak da önemli hizmetler gerçekleştirmiştir.

Şa'bânîliğin Kütahya'da yaşamış olan son postnişini, mûsikîşinas Hafız Mehmet Dumlu Efendi, “İtrîler, Hafız Postlar, Hamamizadeler ve daha niceleri, sadece Mevlevî tekkelerinde değil. Diğer tekkelerde de mûsikî hayatın içindedir. Tekkelerde ney, kudüm, tanbur, rebap özellikle bendir bulunur. Bunlar, zikrin ritmini sağlar, zikre bütünlük verir, oradaki meclise ahenk kazandırır. Mûsikî heyetlerinde pek çok enstrüman vardır. Bir eserin meşkinde aynı notayı hepsinin çıkarması bu ahengi meydana getirmiştir. Böyle aynı notayı çıkararak kesretten vahdete gidilir. Bu da fitrî bir ahenktir.” (Dumlu, 2010: 324) İfadeleriyle insanın müzikten niçin zevk aldığı sorusuna da aynı anlayış ile cevap vermektedir. Tasavvûfî eğitimde mûsikî, insan rûhunu yücelten ve onu sonsuzluğa iten temel unsurlardan biri olduğu gibi, tekke atmosferinin de, mûsikî üretimine ilham kaynağı olan meta'lar olması, Türk Mûsikîsi'ne sayısız büyük sanatkar ve mûsikî repertuarına da şâherler kazandırmıştır.

Aynı zamanda Şa'bânî dervîşi, halifesi, şeyhi olan bestekar, durakhan, sazende, hanende, hafız, hoca zâkirbaşı ve nazariyatçıların içinde; Enfi Hasan Ağa, Enderuni Zurnazenbaşı İbrahim, üstad Alaaddin Yavaşca'yı yetiştiren Zeki Arif Ataergin, Hacı Nafiz Bey, Şeyh Mes'ud Efendi, Said Özok, Hoca (cerrah) Fehmi Efendi, Mustafa Zekai Efendi, Durakçı Behlül Efendi, İhsan İyisan, Zâkir Büyük Ali Çelebi, Şeyh Mehmed Tulûî, Hasan Efendizade Ahî, İsmail Fenni Ertuğrul, Mehmed Cemil Bey, Dervîş Ali Esved gibi Türk Mûsikîsi Tarihi'nin önemli simaları vardır. Ayrıca, Neyzen ve Rebabzen Ahmed Yakuboğlu, Eskişehirli Şeyh Sadık Efendi, Uşaklı Yakubzade Mustafa Özyürek, Bursalı Yakubzade Mehmet Efendi gibi adı az duyulmuş mûsikîşinasların da, icra üslûbu, tavır, eser repertuarı açısından önemli yeri vardır. Aşık Şekerci Ahmed, İhsan Ozanoğlu, Yorgansız Hakkı Çavuş gibi saz şairi ve halk ozanlarının da; Şa'bânîyye'ye intisabı veya Şa'bânî şeyhleri ile yakınlıkları, bu yola hizmetleri, methiyeleri ve Şeyh Şaban-ı Veli'ye büyük muhabbetleri olduğu, bu yolun büyükleriyle olan yakınlıklarından ve eserlerinden anlaşılabilir.

Araştırmalarımızın sonucunda; Abdülkâdir Töre, Balat Şeyhi Kemâl Efendi, Muzaffer Özak, Ahmed Avni Konuk, Bezcezade Muhyeddin, Haşim Bey, Mahşah Hanım, Niyazi Sayın, Bekir Sıdkı Sezgin, Mustafa Düzgünman, Necmeddin Okyay ve daha niceleri gibi önemli zatların da

içinde, başka yollarla birlikte Şa'bânîyyeye'de intisab edenleri olduğu gibi, bu yolun muhibbi olan veya Şa'bânîyye ile direk veya dolaylı bağı oldukları da ortaya çıkarılmıştır.

Şa'bânî tekkelerindeki ayin ve devrana verilen önem sayesinde güçlü zâkirbaşılar yetişmiş, bu kişiler eser verecek mahiyette değerli zatlar olarak günümüze kadar gelen eserler bestelemişlerdir.

Türk Mûsikîsi'nin en sanatlı formu olan Kutbü'n-nâyî Osman Dede'nin Miraciyye'sinin günümüze gelebilen tek örneğinin mimarı Şeyh Nasuhi Hz.dir. Ayrıca "Durak" formundaki eserlere ve bu formun icrasının en ustalarına sahip olan yol da Şa'bânîlik'tir. Bu yolun sanatkarları mûsikînin bilim ve nazariyat yönüyle de yakından ilgilenererek, bu alanda eserler vermişlerdir. Bu eserler arasında mûsikî ve devran risaleleri, mûsikîşinas tezkireleri, güfte mecmuaları, nota koleksiyonları vardır.

Ayrıca çoğu, aynı zamanda din görevlisi olan şa'bânî şeyh ve sanatkarları; din, maneviyat, mûsikî birlikteliği konularında süregelen tartışmalara son verecek çok önemli bir detaydır. Şeyhülislam Ebû Suud Efendi'nin, Şa'bân-ı Velî'nin cenaze namazını kıldıran halifesi, Süleymâniye Vâizi Muharrem Efendi'yle olan yakınlığı, Kanuni Sultan Süleyman'ın Şa'bân-ı Velî'ye duyduğu muhabbet ve görüşme arzusu da şeriat alimleri ile bu yolun tasavvuf erbabının uyumunu gösterir. Ord. Prof. Süheyl Ünver ve Ord. Prof. Ali Fuad Başgil gibi önemli şahsiyetlerin de aynı zamanda Şa'bânî dervişi olduklarına çalışmamızda yer verilmiştir.

KAYNAKLAR

- Abdulkadiroğlu, A. (1991). Halvetîlik'in Şa'bânîyye kolu Şeyh Şa'bân-ı Velî ve Külliyesi. ANKARA.
- Ağabeyoğlu, E. (2013). Şairlerin Gönlündeki Şeyh Şa'bân-ı Velî. Ankara: Önder Matbaacılık.
- Akdeniz, A. v. (2012). Zeki Arif Bey'in Dilkeşhâveran Makamı'nda Bestelemiş Olduğu İki Eserin Makam, Usûl ve Ezgisel Yönden İncelenmesi. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 401 - 417.
- Akkoç, A. (1967). III. Sultan Ahmed'in Saz Takımı. İleri Mûsikî Mecmuası(227), 910.
- Aktaş, H. (2009). İhsan Ozanoğlu Divanı İle Klasik Dönemden Bugüne Ne Taşır. İhsan Ozanoğlu Sempozyumu Bildirileri (s. 161). Ankara: Kastamonu Valiliği Yayınları.
- Altuntaş, İ. (2013). Fatih Sertürbedârı, Tırnovalı Kutbü'l Arifin Gavsul Vâsilin Mürşid-i Kâmil El- Hac Ahmed Amiş Efendi. İstanbul: Gözde Matbaacılık.
- Aşkar, M. (2001). Son Dönem Tekke Mecmualarından Mehmed Sâlih Efendi'nin Rehber-i Tekâyâsı. Tasavvuf(1-3).
- Azamat, N. (1984). Kuşadalı İbrahim Halveti. Osmanlı Araştırmaları, IV, 330.
- Azamat, N. (1993). Çerkeşî Mustafa Efendi. TDV İslam Ansiklopedisi (Cilt 8). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Azamat, N. (2007). Osman Şems Efendi. TDV İslam Ansiklopedisi (Cilt 33, s. 473). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.

- Bardakçı, M. (2007). Cemâl-i İlâhiye Ayna Bir Yıldız: Mehmed Necmettin Okyay. Tasavvuf(18), 108.
- Barkçin, S. (2009). Ahmed Avni Konuk: Görünmeyen Umman. İstanbul: Klasik Yay.
- Benlioğlu, İ. (2002). XVII. Yüzyılda Bursa'da Yaşamış Sûfi Mûsikîşinâslar. R. Dara içinde, Bursa'da Dünden Bugüne Tasavvuf Kültürü (s. 280). Bursa: Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları.
- Bilgin, A. (2012). Mustafa Zekâyî Efendi. Üsküdarlı Meşhurlar Ansiklopedisi (s. 282). içinde İstanbul: Üsküdar Belediyesi.
- Bostancıoğlu, S. (2003). Üsküdar Dergahları. (A. Özemre, Dü.) İstanbul: Üsküdar Belediyesi.
- Çiftçi, F. (2011). Gönüller Sultanı Hakikat İlminin Üstadı Şabân-ı Velî. Kastamonu: Şa'bân-ı Velî Kültür Vakfı Yayınevi.
- Dairesi, T. M. (1998). Türk Halk Müziği'nden Seçmeler . Ankara: TRT.
- Demircioğlu, Z. (1990). Şeyh Şa'bân-ı Velî ve Postnişinleri. Kastamonu: Kastamonu Şa'bân-ı Vli Derneği Yayınları.
- Dumlu, M. (2010). Batmayan Güneş Devam Eden Gölgeleler. İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- Erdemir, A. (1999). Anadolu Sahası Mûsikîşinâs Dîvân Şâirleri. Ankara: Türk Sanatı Ve Eitimi Vakfı.
- Ergun, S. (1942). Türk Musikisi Antolojisi-Dini Eserler. İstanbul: Rıza Coşkun Matbaası.
- Eski, M. (1975). Kastamonu Halk Şairi, Aşık Yorgansız Haakkı Bayraktar. Ankara: Eroğlu Matbaası.
- Ezgi, S. (1945). Temcid-Na't-Salat-Durak. İstanbul: İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı.
- Fuâdî, Ö. (1998). Menâkıb-ı Şeyh Şa'bân-ı Velî ve Türbenâme. (M. Sâfi, Dü.) Kastamonu: Kastamou Şeyh Şa'bân-ı Velî Vakfı Yay.
- Has, İ. (2002). Menâkıbnâme- i Hasan Ünsî. (M. Tatçı, Dü.) Ankara: Kültür Bakanlığı Yyayınları.
- İhsanoğlu, E. (2003). Osmanlı Mûsikî Literatürü Tarihi. İstanbul: IRCICA.
- İnal, İ. (1955). Son Hattatlar. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- İnal, İ. (1958). Hoş Sadâ. İstanbul: Maarif Basımevi.
- İnançer, Ö. (1993). Şa'bânîlikte Zikir Usûlü ve Mûsikî (Cilt 8). İstanbul.
- İspirli, S. A. (2008). Trabzonlu Kadın Divan Şairlerimiz: Fitnat, Sâniye ve Mahşah Hanım. Karadeniz Araştırmaları(16), 113-120.
- Kahyaoğlu, Y. (1958). Aydınoğlu Dergâhı ve Mescisi. İstanbul Ansiklopedisi (Cilt III, s. 1522 - 1524). içinde İstanbul.
- Kantemiroğlu, D. (2001). Kitâb u İlmü'l Mûsikî Alâ Vechi'l Hurûfat (Cilt 2). (Y. Tura, Dü.) İstanbul: YKY.
- Kara, K. (2003). Karabaş-ı Velî. İstanbul: İnsan Yyınları.

- Kara, K. (tarih yok). Mehmed Nasuhi. TDV İslam Ansiklopedisi (Cilt 28, s. 501). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Kara, M. (2001). Balkanlar'da Türk Tasavvuf Edebiyatı'na Genel Bakış. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 10(2), 1-26.
- Kara, M. (2009). Diplomat ve Füsûs Şârihi Yakup Han Kaşgârî. Tasavvuf(İbnü'l Arabi Özel Sayısı), 9-24.
- Kara, M. (2012). Buhara Bursa Bosna Şehirler / Sofiler / Tekkeler. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Karadeniz, M. (1982). Türk Mûsikîsinin Nazariye ve Esasları. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kerâmeddin Ef., Ş. A. (1996). Şeyh Muhammed Nasûhî Hayatı, Eserleri, Divanı ve Mektupları. (K. Kürkçüoğlu, Dü.) İstanbul: Alem Yayıncılık.
- Konuk, A. (2004). Mesnevî-i Şerif Şerhi. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Kürkçüoğlu, K. (1996). Şeyh Muhammed Nasûhî Hayatı, Eserleri, Divânı, Mektupları. İstanbul: Alem Yayıncılık.
- Kürkçüoğlu, K. (1996). Osman Şems Efendi Divanı'ndan Seçmeler. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Mermutlu, B. (2000). Üsküdar'da Bir Elit Mezarlığı: Nasûhî Haziresi. Üsküdar Sempozyumu 6, I. İstanbul.
- Mermutlu, B. (2009). Üsküdar'da Bir Elit Mezarlığı: Nasûhî Haziresi. Üsküdar Sempozyumu 6, 1, s. 635- 664. İstanbul: Üsküdar Belediyesi.
- Muslu, R. (2003). Osmanlı Toplumunda Tasavvuf XVIII. yy. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Muslu, R. (2005). Mustafa Kemâleddîn Bekri ve Tasavvufî Görüşleri. İstanbul: Erkam Yayınları.
- Okudan, R. (2007). Aydınöglu Tekkesi Son Postnişini Hafız Bekir Necmeddin Sıdkî. Tasavvuf, İlmî ve Akademik Araştırmalar Dergisi(19), 265-295.
- Okudan, R. (2007). Hasan Ünsî ve Tasavvufî Görüşleri. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Oransay, G. (1977). Yayımlanmış Türk Din Mûsikîsi Sözlü Anıtlarının Ezgileycileri. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâmî İlimler Enstitüsü Dergisi(3), 154 - 155.
- Ozanoğlu, İ. (1966). Türk Büyüklerinden Ünlü Bilgin ve Mutasavvıf Şaban-ı Veli, Hayatı, Eserleri ve Külliyesi. Kastamonu.
- Ozanoğlu, İ. (1967). Şa'bân-ı Veli Menâkıbı. Kastamonu.
- Ozanoğlu, O. (2001). Bütün Yönleriyle İhsan Ozanoğlu. I. Kastamonu Kültür Sempozyumu Bildirileri (s. 333-342). Kastamonu: Kastamonu Valiliği Yayınları.
- Öncel, M. v. (2012). Şengel- Töre Koleksiyonu ve Kubbealtı İlahileri'nin Güfte Olarak Alfabetik Listesi. Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fak. Dergisi, 1-5.
- Özalp, M. (2000). Türk Mûsikîsi Tarihi. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.

- Özcan, N. (1992). Behlül Efendi. TDV İslam Ansiklopedisi (s. 353). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Özcan, N. (2004). Derviş Ali Esved. TDV İslam Ansiklopedisi (Cilt IX, s. 192). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Özcan, N. (2006). Nâfiz Bey, Durakçı. TDV İslam Ansiklopedisi (Cilt 32, s. 293-294). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Özcan, N. (2007). Said Özok. TDV İslam Ansiklopedisi (Cilt 34, s. 131-132). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Özcan, N. (2012). Ataergin, Zeki Arif. Üsküdarlı Meşhurlar Ansiklopedisi (s. 76). içinde İstanbul: Üsküdar Belediyesi.
- Özcan, N. (2012). Bekir Sıdkı Sezgin. TDV İslam Ansiklopedisi (Cilt 37, s. 82). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Özçelik, M. (2013). Eskişehir'in Mânevî Coğrafyası. Somuncu Baba Dergisi(149), 75-76.
- Özdamar, M. (1997). Ahmed AMİŞ Efendi. İstanbul: Kırk Kandil Yayınevi.
- Özemre, A. (2002). Üsküdar'da Bir Attar Dükkanı. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Özemre, A. Y. (2007). Üsküdar'ın Üç Sırlısı. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Öztuna, Y. (2006). Türk Mûsikîsi Akademik - Klasik Türk Sna'at Mûsikîsi'nin Ansiklopedik Sözlüğü. İstanbul: Orient.
- Öztuna, Y. (ts.). Türk Bestecileri Ansiklopedisi. İstanbul: Hayat Yayınları.
- Öztürk, M. (2004). Cerrâhîlik. İstanbul: Gelenek Yayınları.
- Öztürk, Y. N. (1981). Büyük Türk Mutasavvıfı Muhammed Tevfik Bosnevî. İstanbul: Fatih Yayınevi.
- Paçacı, G. (vd.). Türk Müzik Geleneğini Yaşatanlar: Bekir Sıdkı Sezgin (vcd-kitap). İstanbul: Boyut Yayın Grubu.
- Safranbolu'lu, M. (2012). Mir'âtü'l âşıkîn ve Mizânü'l âşıkîn- Aşıklara Ayna ve Terazi. (M. v. Tatçı, Dü.) İstanbul: H Yayınları.
- Sanal, H. (1964). Mehter Mûsikîsi. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Sayar, A. (1995). A. Süheyl Ünver. Türk Dünyası Tarih Dergisi(105), 45-46.
- Sayar, A. (1996). 20.Yüzyıl Türkiye Türklüğü'nün Yetiştirdiği Mühim Sîmâlardan Biri: A. Süheyl Ünver. Yeşilay(747), 13- 14 / 84-85.
- Serin, R. (1984). İslam Tasavvufunda Halvetilik ve Halvetiler. İstanbul: Petek Yayınevi.
- Sert, M. (2011). Meçhul Bir Kastamonulu İhsan Ozanoğlu. Kubbealtı Akademi Mecmuası(160), 25.
- Söylemez, O. v. (2013). Şirvani'nin Yolundan Giden Eskişehirli Şeyh Sâdık Efendi'nin Halvetiliğe Âdab ve Musiki Yönünden Etkileri. "Kafkasya'dan Anadolu'ya Kültür Köprülerimiz" Uluslararası Seyyid Yahya Şirvânî ve Halvetilik Sempozyumu. Eskişehir.

- Şapolyo, E. (1964). Mezhepler ve Trikatlar Tarihi. İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- Şengel, A. T. (1979). Türk Mûsikîsi Klasikleri, İlahiler (Cilt I - VII). İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Tanman, B. (1994). Aydınöğlü Tekkesi. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (Cilt I, s. 483). içinde İstanbul.
- Tanman, B. (1994). Nalçacı Tekkesi. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi (Cilt VI, s. 41). içinde İstanbul.
- Tatçı, M. (2004). Üsküdar'lı Muhammed Nasûhî ve Divânçe-i İlâhiyat'ı. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Tatçı, M. (2008). Enfi Hasan Ağa ve Ahmed Tevfik Halvetî'nin Tezkirelerinde Üsküdar'lı Mutasavvıf ve Meczuylarla İlgili Notlar. Üsküdar Sempozyumu 5. 2. İstanbul: Üsküdar Belediyesi.
- Tatçı, M. (2010). Şa'bâniyye. TDV İslam Ansiklopedisi (Cilt 38, s. 215). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.
- Tatçı, M. (2012). Hazret-i Pir Şeyh Şa'bân-ı Veli ve Şa'bâniyye. İstanbul: Yayınları.
- Tatçı, M. (2013). Hazret-i Pîr Şabân-ı Veli'den Günümüze Şabâniyye . Uluslararası Seyyid Yahya Şîrvânî ve Halvetilik Sempozyumu. Eskişehir - Bakü.
- Tatçı, M. v. (1998). Mustafa Rûmî Divan. Ankara: Kaynakça Yayınevi.
- Tekin, H. (1993). Şeyhülislam Esad Efendi ve Atrabül-Âsâr Fi Tezkiret-i Urefâi'l-Edvâr Adlı Eseri. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sos.Bil.Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Topuzoğlu, T. (2007). Özak, Muzaffer. TDV İslam Ansiklopedisi (Cilt 34, s. 17). içinde İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Tuman, M. (2001). Tuhfe-i Nâilî: Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri (Cilt I). (C. v. Kurnaz, Dü.) Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- Tunçay, G. (2010). Mûsikîde İstanbul. NTV İstanbul Ansiklopedisi. içinde İstanbul.
- Uraz, M. (1941). Resimli Kadın Şair ve Muharrirlerimiz (Cilt I). İstanbul.
- Uymaz, T. (2017). Halvetîliğin Şa'bâniyye Kolunda Türk Mûsikîsi . İzmir: DEÜ Sos.Bil.Ens.İslam Tarihi ve Sanatları Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Vassaâf, S. (2006). Sefîne-i Evliyâ (Cilt III). (M. v. Akkuş, Dü.) İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Vassaf, H. (2012). Makaleler. (S. Doğan, Dü.) İstanbul: Kırkambar Yayınları.
- Yavaşıca, A. (1965, Ocak 14). Türk Mûsikîsi'nin Büyük Kaybı: Zeki Arif Ataergin. Yeni Sabah.
- Yılmaz, N. (2001). Osmanlı Toplumunda Tasavvuf Sûfiler, Devlet ve Ulemâ (XVII. Yüzyıl). İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı.
- Yücel, N. (1993). Kastamonu'da Aşıklık Geleneği ve Kastamonu'da Yetişen Aşıklar. Ankara: Gazi Üniversitesi Sos.Bil. Ens. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.